

จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อ หรือขึ้นเหนือไปนำเขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อ หรือขึ้นเหนือไปนำเขา*

ขออนุญาตกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์
ว่า กระแสค่านิยมอันเป็นเป้าประสงค์ของสังคมไทยปัจจุบันนั้น มี
ทัศนะเป็นมิชฌาภิกขุหรือสัมมาภิกขุ ซึ่งมีบทบาทและเป็นตัว
กำหนดที่สำคัญยิ่งแก่คนในสังคมขณะนี้ หรือเป็นทิศทางลื่อนำแก่
ชนรุ่นต่อไป

ในการตอบคำถามข้อนี้ ต้องเริ่มด้วยข้อพิจารณาว่า เวลา
สังคมมีสภาพเป็นอย่างไร

ก็เห็นกันอยู่ว่าสังคมปัจจุบันนั้นอยู่ในภาวะของการแข่งขัน
ซึ่งเป็นเรื่องของ การแย่งชิงผลประโยชน์กัน หรือเรียกว่าระบบผล
ประโยชน์ คือถือผลประโยชน์เป็นใหญ่ และผลประโยชน์ก็เป็นเรื่อง
ทางวัตถุ

* กองบก.ร่วมโพธิ์แก้วได้เข้ามัสการกราบเรียนถามในเรื่องทัศนะและมุมมองที่มีต่อสังคม
ไทย เมื่อปลายฤดูพรรษาปี ๒๕๓๘ ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาส่งโรงดงยาง อ.
พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

ที่นี้ก็ต้องดูว่าระบบนี้มาจากไหน? ก็ค่อนข้างชัดว่าสังคมไทย เราไม่ได้เป็นตัวของตัวเองในเรื่องนี้ เพราะว่ารระบบนี้มาจากข้างนอก

ทั้งผู้ยิ่งใหญ่และผู้เป็นเหยื่อ ร่วมกันทำลายโลก

ในฐานะที่สังคมไทยอยู่ในโลกปัจจุบัน ซึ่งเวลานี้มีอารยธรรม ตะวันตกครอบงำอยู่ จึงกระทบกับกระแสของระบบสังคมแบบแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ที่มาจากตะวันตก เวลานี้อิทธิพลของสังคม ตะวันตกนั้นแผ่ไปครอบคลุมทั่วโลก เป็นสภาพที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ ฉะนั้นระบบแข่งขันจึงเป็นโลกาภิวัตน์อย่างหนึ่งที่แผ่ไปทั่วโลก สังคมไทยก็พลอยถูกอิทธิพลอันนี้นำและครอบงำ จึงพลอยเป็นไปตามกระแสนั้นด้วย

ในการที่สังคมไทยไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง แต่เป็นไปตามกระแสอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก เมื่ออารยธรรมตะวันตกแผ่อิทธิพลระบบแข่งขันเข้ามา ก็เกิดมีการแข่งขันขึ้นในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลที่แต่ละคนแย่งชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน จนถึงระดับสังคมประเทศชาติ ซึ่งแต่ละประเทศชาติก็แข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และต้องเอาชนะกัน

ที่นี้ในเมื่อสังคมไทยไม่เป็นตัวของตัวเองในเรื่องนี้ เพราะระบบนี้มาจากที่อื่น เขาใหญ่กว่าแล้วมาครอบงำ เราถูกระบบนี้

ครอบงำ เป็นผู้ถูกกระทำ เมื่อต้องการเอาชนะกันระหว่างประเทศ
เราก็คือเป็นเบี้ยล่าง แล้วเราจะอยู่ในฐานะอะไร?

เมื่อสังคมแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์กัน ในขณะที่ฝ่ายหนึ่ง
จะเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งก็ต้องเป็นผู้ได้เปรียบ และอีก
ฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ถ้าสังคมไทยเป็นผู้ถูกกระทำ สังคมไทยจะอยู่
ภาวะอย่างไร ก็ตอบได้เองว่าอยู่ในภาวะเสียเปรียบ

ในระบบแข่งขันนั้น จะมีแนวทัศนะ ๒ อย่าง หรือมีการมอง
๒ ชั้น คือในความคิดของคนที่มองกันด้วยสายตาของการแข่งขัน
แย่งชิง

ชั้นที่ ๑ ก็จะมีความรู้สึกเป็นคู่แข่ง และมองกันเป็น
ปฏิปักษ์ แล้วก็มีความรู้สึกระแวงกัน

ชั้นที่ ๒ ถ้าใครมีความสามารถมากกว่า ก็จะมองอีกฝ่าย
หนึ่งเป็นเหยื่อ

นี่คือแนวทัศนะของการแข่งขัน

ทีนี้ ถ้าไทยเราเป็นฝ่ายเสียเปรียบ อยู่ใต้ครอบงำ ฐานะที่ ๑
ก็เป็นคู่แข่ง ฐานะที่ ๒ ก็เป็นเหยื่อ นี่เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา และ
ไทยเราก็คืออยู่ในภาวะอันนี้ แต่เรารู้ตัวไหม? ถ้าเราไม่รู้ตัวก็กลายเป็น
ว่าเราอาจจะหลงระเริงเพลิดเพลินไปในระบบนี้ ชนิดที่เป็นเหยื่อ
เขาด้วยความไม่รู้ตัว และยังหลงระเริงเพลิดเพลินในความเป็น
เหยื่อเสียด้วย นี่ประการหนึ่ง

ที่นี้มองไปที่รากฐาน แหล่งที่มาของระบบนี้ที่ว่ามาจาก ตะวันตกนั้น ตะวันตกเองเป็นอย่างไรในระบบการแข่งขัน ก็ปรากฏว่าสังคมตะวันตกเองก็อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมเต็มทีแล้ว สังคมอเมริกันเวลานี้โทรมอย่างยิ่งทั้งทางด้านชีวิตจิตใจ ทั้งเรื่องของสภาพสังคมที่เสื่อมศีลธรรม มีปัญหาความแตกแยกระหว่างผิว ปัญหายาเสพติด ปัญหาทางเพศหรือปัญหาการแกม ปัญหาความรุนแรง ฯลฯ

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ คนที่แข่งขันกันก็เพื่อหาผลประโยชน์ และผลประโยชน์นั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องไปเอาจากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา เพราะมนุษย์จะมีสิ่งสำหรับเอามาเสพบริโภคที่เรียกว่าผลประโยชน์นั้น ก็ต้องไปเอาจากธรรมชาติ

เมื่อแข่งขันมากก็ไปด้วยกันกับการบริโภคมาก เมื่อบริโภคมากก็ต้องเอาจากธรรมชาติมาก ธรรมชาติก็ยิ่งเสื่อมโทรม เพราะ

๑. ทรัพยากรร่อยหรอ

๒. มีการระบายของเสียมาก ทั้งในแง่ที่ว่าเมื่อผลิตมากก็ต้องระบายมลภาวะมาก และเมื่อบริโภคมากก็เกิดขยะมาก

ฉะนั้นธรรมชาติแวดล้อมก็เสื่อมโทรมและเสีย

สังคมตะวันตกก็รู้ตัวอยู่ว่า เวลานี้ปัญหาเหล่านี้หนักมาก แต่จะแก้ไขอย่างไร เพราะเกิดภาวะขัดแย้งขึ้นมาในตัวว่า ถ้าตัวอยู่

ในระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ต่อไป ก็คือการทำลายธรรมชาติ แต่ถ้าตัวหยุดไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม ก็คือการทำตัวเองจะต้องไม่ประสบความสำเร็จในระบบแข่งขัน จึงเป็นปัญหาคลื่นไม่เข้าคายไม่ออกว่าจะเอาอย่างไร

แต่จะอย่างไรก็ตาม เวลานี้รอไม่ได้ เรื่องเฉพาะหน้าก็คือการที่จะรักษาหรือยึดไว้ให้ได้ ซึ่งผลประโยชน์ของตัวและสิ่งที่ได้มา กับผลประโยชน์ คืออำนาจความยิ่งใหญ่ สองอย่างนี้ต้องมาด้วยกัน ทรัพย์กับอำนาจ เมื่อต้องการทรัพย์ต้องการผลประโยชน์ ก็ต้องมีอำนาจ เพื่อที่จะไปเอาให้ได้มาก เมื่อครอบงำคนอื่นได้ก็เปิดช่องทางที่จะไปเอามาให้แก่ตัว และความยิ่งใหญ่นี้อยู่ได้ก็ด้วยผลประโยชน์อีก ก็ต้องมีทรัพย์จึงจะรักษาอำนาจไว้ได้ อำนาจกับทรัพย์ ก็เสริมซึ่งกันและกัน

แต่ปัญหาก็ตามมาอีกว่า จะทำอย่างไรละ ถ้าตัวไปเอาผลประโยชน์มาก ธรรมชาติแวดล้อมก็เสีย ถ้าตัวไม่ยอมมหาผลประโยชน์ อำนาจตัวก็จะลดลง ความยิ่งใหญ่ก็จะเสียไป เมื่ออยู่ในเวทีโลกแห่งระบบแข่งขันก็ต้องเอาชนะคนอื่น เมื่อเอาชนะคนอื่นก็ต้องหาผลประโยชน์ให้มาก ธรรมชาติแวดล้อมก็เสีย กลืนไม่เข้าคายไม่ออกว่าจะเอาอย่างไร แต่เฉพาะหน้า สิ่งที่กำลังค้ำคองอยู่ก็คือผลประโยชน์และอำนาจต้องเอาไว้ก่อน ธรรมชาติจะเสียก็ต้องยอมทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น มองข้ามไปเสีย

นี่ก็คือสภาพที่ว่า ในระบบแข่งขันหาผลประโยชน์นั้น ตัวต้นแหล่งเองก็กำลังประสบปัญหาอย่างหนัก โดยเฉพาะในแง่ที่ว่าจะทำลายโลก แต่ทั้งๆ ที่ว่าการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์นั้นเป็นการทำลายโลก ตัวเองก็ต้องเอาเพื่อความยิ่งใหญ่ของตนเอง จึงเป็นปัญหาถวิลไม่เข้าคายไม่ออก

เมื่อแข่งขันกันอยู่ในระบบของโลกนี้ การจะเป็นผู้ชนะได้ในระบบแข่งขันก็ต้องได้ผลประโยชน์มาก การจะได้ผลประโยชน์มากก็ต้องมีผู้บริโภคนั้นเป็นผู้ซื้อ ในทางเศรษฐกิจจึงต้องปลูกกระตุ้นให้ผู้เสพผู้บริโภคนั้นบริโภคให้มาก

อย่างในเมืองไทยนี้ เมื่อเราเสพบริโภค กลุ่มหลงในวัตถุกันมาก ก็จะทำให้เกิดผลประโยชน์แก่เขามาก คือ ผู้ผลิตผู้ขายก็ได้ผลประโยชน์ไป เขาก็ได้ทรัพย์มาก แล้วอำนาจของเขาก็ยังมีมาก

เราก็เป็นเหยื่อป้อนผลประโยชน์ให้เขา และค่าจุนอำนาจของเขา โดยที่นี้ก็ภูมิใจว่าตัวเองสะดวกสบายได้บริโภคได้เสพมาก แต่ที่จริงก็คือสร้างผลกำไรให้เขาและอยู่ใต้อำนาจของเขา ถูกเขากำกับและกำหนด พร้อมกันนั้นตัวเองก็บริโภคทรัพยากรมาก ซึ่งเป็นการทำลายธรรมชาติแวดล้อม ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

ฉะนั้นเวลานี้จึงไปด้วยกันระหว่าง

๑. ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์

๒. ค่านิยมบริโภค

สองอย่างนี้ก็ก่อกวนกัน ถ้ามองในแง่นี้ก็แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายผลิตก็เอาระบบแข่งขันมาหาผลประโยชน์ แล้วก็ได้ผลประโยชน์ไป ส่วนฝ่ายลูกค้า หรือฝ่ายผู้บริโภค ก็เพลินอยู่ในค่านิยมบริโภค เมื่อบริโภคมากก็ไปสนับสนุนให้ระบบแข่งขันนั้นเกิดมีผลประโยชน์มาก และดำเนินไปได้

สถานะและสภาพสังคมของเรา

ถ้าคนไม่มีค่านิยมบริโภค คือ ไม่ชอบเสพมาก ผลประโยชน์ของฝ่ายผู้ผลิตก็เสียไป ฉะนั้นฝ่ายผู้ผลิตซึ่งอยู่ในระบบแข่งขัน เมื่อจะเอาชนะ เพื่อจะได้ผลประโยชน์มาก ก็ต้องกระตุ้นเร้าคนบริโภคให้มาก คือต้องส่งเสริมค่านิยมบริโภค

เมื่อเขาส่งเสริมค่านิยมบริโภค และเราบริโภคมาก ก็คือเราตกหลุมพรางเป็นเหยื่อเขา ไซ้ใหม่ เขาก็ได้ผลประโยชน์สมประสงค์ แต่เรานึกว่าเราเก่ง เราได้บริโภคเยอะ เรามีความสุขมาก เราก็ยิ่งหลงมัวเมายินดีในตัวเอง ถ้ามองในแง่สัมพันธก็เป็นเหยื่อเขา เมื่อมองในแง่ตัวเอง ก็ได้เสพกันใหญ่ แต่เมื่อมองในแง่ธรรมชาติ ก็คือ ธรรมชาติพินาศ ถ้ามองในแง่สังคม ก็คือ คนยิ่งเบียดเบียนกัน เพราะว่ามันยิ่งเอากันและกัน และยังไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน

๘

แค่นี้ก็ชัดแล้วว่า ระบบของสังคมปัจจุบันเป็นวิถีทางของการทำลายโลก แต่ก็เหมือนกับว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ ทั้งๆ ที่พอจะรู้ปัญหาแต่ก็ไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร เมื่อมองดูประเทศที่ยิ่งใหญ่ก็ต้องพยายาม

๑. ในแง่การผลิต ก็ต้องเอาประเทศเล็ก ๆ เป็นแหล่งป้อนทรัพยากร เพราะว่าตัวเองจะผลิต แต่ทรัพยากรของตัวเองไม่พอ ก็ต้องไปเอาทรัพยากรจากประเทศเล็กประเทศน้อยทั่วโลกมาใช้ในการผลิต

๒. ในแง่บริโภค ก็ต้องไปกระตุ้นให้พวกประเทศเล็กๆ เหล่านี้แหละให้บริโภคมาก เพื่อตัวเองจะได้ผลกำไรมากๆ

ในสภาพของระบบแข่งขันอย่างนี้ เมื่อมองสังคมไทย เราจะเสียเปรียบหลายชั้น

๑. สังคมทั้งสังคมของเราเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากเขา เป็นไปตามเขา เสียเปรียบและอยู่ในภาวะเป็นเหยื่อ ก็เสียเปรียบเต็มตัว (อยู่เบียดกลางเป็นเหยื่อเขา)

๒. ขณะที่อยู่ในระบบแข่งขันนี้เราไม่รู้ทัน เราไม่รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร กระแสเป็นอย่างไร เหตุปัจจัยเป็นมาอย่างไร แถมยังหลงระเหิงยินดีด้วย (หลงเพลินไม่รู้เท่าทัน)

๓. คนของเรานี้ เมื่อต้องเข้าสู่ระบบแข่งขันระหว่างประเทศหรือระหว่างสังคม มีคุณภาพไม่พอ เช่น อ่อนแอ ไม่มีจิตสำนึก

๙

ทางสังคม เมื่อจิตสำนึกทางสังคมไม่มี ก็ไม่รวมตัวรวมใจที่จะทำ
ให้ประเทศของตนชนะการแข่งขัน (คนอ่อนแอขาดคุณภาพ)

ญี่ปุ่นก็ต้องการความยิ่งใหญ่ คิดเอาชนะ อเมริกาก็ต้องการ
ฐานะความยิ่งใหญ่คืนมาและรักษาสถานะไว้ หลายประเทศก็
ต้องการใหญ่ขึ้นบ้าง แต่ในประเทศไทยจิตสำนึกรวมไม่ค่อยมี ก็
กลายเป็นเรื่องของแต่ละคน เมื่อเป็นเรื่องของแต่ละคน ก็จะมี
ปัญหา คือกลายเป็นว่า

๑. คนของเราแข่งขันกันเองในระหว่างคนไทยด้วยกัน เมื่อ
แย่งชิงผลประโยชน์กันก็เหนื่อย แต่ละคนก็โดดเดี่ยว อ่อนล้า ไม่มี
กำลัง

๒. คนของเราส่วนหนึ่ง เมื่อไม่มีจิตสำนึกทางสังคมส่วนรวม
ก็จะไปเป็นเครื่องมือของต่างประเทศ มาเอาคนพวกเดียวกันเป็น
เหยื่อ คนของเราส่วนหนึ่งจึงเป็นเครื่องมือของคนข้างนอก ให้มา
หาผลประโยชน์จากพวกเราด้วยตัวเอง

๓. เพราะไม่มีจิตสำนึกร่วมกันนั้น ก็จะมีความทุกข์มาก

ถ้าชาติไหนมีจิตสำนึกทางสังคม ก็จะเฉลี่ยความทุกข์ในใจ
กันได้ เพราะมีจิตสำนึกร่วม เวลาทำการแข่งขันอะไรต่างๆ จะมีจุด
หมายสองด้าน คือเพื่อตัวเองอย่างหนึ่ง และเพื่อชาติร่วมกันอย่าง
หนึ่ง ส่วนหนึ่งก็คือความทุกข์เดือดร้อน แต่อีกส่วนหนึ่งก็คือความรู้

สู้กร่วมที่ทำให้เฉลี่ยทุกข์เห็นอกเห็นใจกัน ทำให้สบายขึ้น และมีพลังร่วมกัน

คนที่มีความรู้สึกกร่วมทุกข์กันนั้น จะมีความรู้สึกที่ดีมาทดแทนอย่างหนึ่ง คือเกิดความอบอุ่นใจ เกิดพลังแข็งขัน และมีความสุขความอิมใจจากความรู้สึกนี้

ส่วนในสังคมแบบที่แต่ละคนต่างคนต่างทำ ไม่มีจุดรวมนั้น จะทุกข์มาก ต่างก็ระแวงกันเอง กลายเป็นความทุกข์ที่มาทับถมอยู่ที่แต่ละคนโดยไม่มีส่วนรวมที่จะมาระบายแบ่ง และโอกาสที่จะชนะการแข่งขันก็น้อยด้วย

ตอนนี้จะไม่พูดในระดับบุคคล เมื่อพูดในระดับชาติ ภาวะของมนุษยยุคนี้มี ๒ ชั้นคือ

๑. ในระบบแข่งขันนี้ แต่ละชาติแต่ละสังคมพยายามจะเอาชนะกัน ระดับนี้ก็เป็นภาวะอยู่แล้ว

๒. แต่เมื่อมองต่อไป การแข่งขันระดับนี้ ถ้าชนะก็คือความพินาศของโลกที่ว้าไปแล้ว เพราะฉะนั้นมนุษยแต่ละคนจะมีภาวะอีกชั้นหนึ่งคือ ทำอย่างไรจะแก้ไขปัญหาของโลกทั้งหมดที่กำลังจะหายหน้านี้ และทำให้เกิดสันติสุข คือทำให้โลกนี้อยู่ดี ไม่ใช่เพียงจะเอาชนะในการแข่งขัน

ในระดับที่หนึ่งทุกคนคล้ายกับว่า ถูกสังคมบีบคั้นให้จำเป็นต้องเอาชนะ เราชนะชนะได้ไหม? ภาวะนี้ก็ขั้นหนึ่งแล้วที่เราจะต้องพยายาม แต่ถ้าชนะก็คือการร่วมกันทำลายธรรมชาติ ทำลายโลก

ฉะนั้นก็ต้องคิดอีกขั้นหนึ่ง เป็นภาวะขั้นที่สองว่า ทำอย่างไรจะอยู่เหนือชัยชนะ คือนำมนุษย์หรือนำโลกนี้ไปสู่สันติสุข โดยแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ รวมทั้งแก้ระบบแข่งขันด้วย

เมื่อต้องทำถึง ๒ ขั้นอย่างนี้ การที่จะข้ามขั้นแข่งขันเอาชนะ ไปสู่ขั้นแก้ปัญหา นำมนุษย์สู่สันติสุขก็เลยยากเหมือนฝัน รู้สึกว่าจะทำไม่ได้ เพราะตัวเองก็กำลังเป็นเหยื่อเขาอยู่ ฉะนั้นก็ต้องรักษาตัว ยืนหยัดให้ได้ก่อน

เป็นอันว่า ขั้นที่หนึ่งก็คือ ทำอย่างไรสังคมไทยหรือคนไทยจะยืนหยัดอยู่ได้ไม่ให้สังคมอื่นเข้ามาครอบงำเอาไปเป็นเหยื่อ ไม่แพ้ในการแข่งขัน สามารถตั้งตัวได้ หรืออย่างดีขึ้นไปกว่านั้นก็คือ ชนะเขาได้ แต่ชนะชนิดที่ว่ามีสำนึกขั้นที่สอง คือ รู้อยู่ว่า ถ้าขึ้นอยู่ในระบบแข่งขันนี้ ก็คือการทำลายโลกด้วยกัน ฉะนั้นจะต้องระวังตัวไม่ให้ทำลายโลก ให้การชนะของเรานี้มีผลเสียต่อโลกน้อยที่สุด และพร้อมกันนั้นเมื่อตัวชนะได้ก็พยายามหา ทางแก้ปัญหาของโลกอีกด้วย ซึ่งขณะนี้ในขั้นสองไม่มีประเทศไหนทำได้

๑๒

ฉะนั้นมนุษย์ในยุคนี้จึงต้องรู้และเข้าใจสถานการณ์ รู้ตั้งแต่ว่าตัวเองอยู่ในสภาพอย่างไร อยู่ในความสัมพันธ์อย่างไรกับประเทศอื่น และโลกนี้เป็นอย่างไร

แต่น่าสงสัยว่าสังคมไทยนี้ ไม่รู้เลย ไม่รู้ทั้งสภาพของตัวเอง ในความสัมพันธ์ระหว่างชาติ และปัญหาของโลกที่เราจะต้องร่วมแก้ไข ซึ่งมีตั้งหลายชั้น ก็ได้แต่หลงระเห็จไปแค่ว่าจะให้ได้ผลประโยชน์มาก เสพมาก บริโภคมาก สะดวกสบายให้มาก แล้วก็สนใจตัวอยู่แค่นี้เอง เป็นอันว่า

๑. ตัวเองได้บริโภคมาก โดยไม่รู้ว่าเป็นเหยื่อเขา

๒. แม้ตัวเองจะขยับขึ้นไป สมมุติว่าเอาชนะระหว่างชาติได้ ก็คือร่วมทำลายโลกอีก

ที่นี้ทำอย่างไรจะให้คนเกิดมีปัญญารู้เท่าทันและวางตัวให้ถูก อย่างน้อยเพื่อนำชีวิตไปให้ดีในสภาพอย่างนี้

สังคมผลิตคน และคนเพื่อสังคม เท่านั้นหรือ?

คนยุคปัจจุบันนี้ เป็นผู้ถูกสังคมหล่อหลอมมากกว่าจะเป็นผู้ที่มาช่วยสร้างสรรค์แก้ปัญหาให้สังคม เพราะเป็นผู้ถูกกระทำมากกว่าเป็นผู้กระทำ สังคมเป็นอย่างไร ระบบเป็นอย่างไร ก็เป็นไปตามนั้น ไหลไป ไม่ใช่อยู่ในฐานะที่จะมาจัดสังคมว่า สังคมนี้มีปัญหา มันเสียหายอย่างไร เราจะมาแก้มาจัดให้ดี แต่ได้แค่เป็น

ผลิตผลของสังคม ถูกสังคมหล่อหลอม ถูกอิทธิพลของสังคมชักพาไป ระบบสังคมเป็นอย่างไรก็เป็นไปตาม ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไหลไปตามกระแส

การที่จะเป็นตัวของตัวเองก็ต้องมีปัญญา เริ่มด้วยรู้เข้าใจสถานการณ์ ว่าเวลานี้เป็นอย่างนี้ ฉะนั้นจึงต้องย้าให้คนของเรามีปัญญา ที่รู้เท่าทันเขา

เวลานี้ก็ยังติดในศัพท์ เช่นคำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” ทรัพยากรมนุษย์ก็คือทุน เราเอามนุษย์มาเป็นทุน เป็นปัจจัยในการผลิต เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสังคมหลายอย่าง

๑. มนุษย์เป็นองค์ประกอบที่มาร่วมกันสร้างสังคมให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์เป็นอย่างไรก็สร้างสังคมอย่างนั้น เป็นปัจจัยตัวกระทำ

๒. ในทางกลับกัน มนุษย์ก็ถูกสังคมหล่อหลอม สังคมมาหล่อ หลอมคน คนก็กลายเป็นผลผลิตของสังคม แล้วอีกอย่างหนึ่งในแง่ปลีกย่อย ก็คือ

๓. มนุษย์นั้นคล้ายๆ ว่าเป็นทุนหรือเป็นปัจจัยที่ตอบสนองความต้องการของสังคม สังคมมีความต้องการอย่างนี้ แล้วก็ใช้มนุษย์เป็นทุน เอาไปเป็นเครื่องมือสนองความต้องการของสังคม เป็นปัจจัย แต่เป็นปัจจัยที่ถูกกระทำ

การมองมนุษย์เป็นทรัพยากรนั้น เป็นแนวคิดที่เสี่ยง เพราะถ้าเพลนไป ก็เท่ากับเอามนุษย์เป็นทุนไปสนองความต้องการของสังคม สังคมกำลังต้องการกำลังคนด้านนี้ ก็ให้มหาวิทยาลัยผลิตผู้สำเร็จวิชาชีพด้านนี้มาให้ได้เท่านี้ เพื่อสนองความต้องการของสังคม แต่จุดหมายที่สังคมต้องการจะสนองนั้นเป็นจุดหมายที่ถูกต้องหรือเปล่า ตรงนี้อาจจะไม่ได้คิด ถ้าจุดหมายที่สนองนั้นผิด มนุษย์ก็เลยเป็นส่วนประกอบที่เข้าไปเพิ่มกำลังความผิดพลาดให้รุนแรง โดยไม่เป็นตัวของตัวเอง

เวลานี้เราย้ำศัพท์ว่า “ทรัพยากรมนุษย์” บ่อย โดยไม่ได้คิดว่า การมองมนุษย์นั้นมองได้หลายอย่าง เราต้องมองมนุษย์ในแง่เป็นปัจจัยตัวกระทำในการสร้างสรรค์สังคม ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงว่าเป็นทุนสนองความต้องการของสังคม หรือลอยไปตามกระแสสังคมเท่านั้น แต่มนุษย์ต้องมีปัญญาที่จะทำการเปลี่ยนแปลงแก่สังคม หรือแก้ไขปัญหาของสังคมด้วย จึงจะเป็นมนุษย์ที่ดี เพราะสังคมที่เราสร้างขึ้นนั้นย่อมเดินทางผิดบ้างถูกบ้าง มีปัญหาได้ตลอดเวลา และมนุษย์นี้แหละที่จะมาแก้ปัญหา

การที่สังคมจะเดินทางผิดหรือถูกก็เป็นไปตามกระแสความเป็นไปและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ แม้แต่เพียงค่านิยมตื้นๆ ซึ่งไม่แน่เดี๋ยวก็ผิด เดี่ยวก็ถูก ทีนี้ถ้าผิดแล้วใครแก้ ก็มนุษย์นี้แหละ เราจึงต้องการให้มนุษย์นั้นเป็นผู้ที่คอยสร้างสรรค์สังคม ซึ่งหมายความว่า

ว่า เวลาดีก็ส่งเสริม เวลาผิดพลาดก็แก้ปัญหา และทำการเปลี่ยนแปลงให้ถูก มนุษย์ที่มีคุณภาพต้องเป็นผู้กระทำต่อสังคมอยู่เรื่อย

แต่เวลานี้มนุษย์คือตัวบุคคล อยู่ในฐานะที่เป็นผู้ถูกระทำเสียมากกว่า สังคมเป็นฝ่ายหล່หลอม คนไม่เป็นตัวของตัวเอง และไม่ได้พัฒนาตัวให้สามารถที่จะมารู้สังคมและนำสังคม แต่เป็นเพียงไปตามสนองความต้องการของสังคม เป็นฝ่ายถูกระทำ เมื่อถูกระทำก็แยะไปด้วยกัน ทั้งคนและสังคม

การถูกระทำยังมีสองแบบ คือ

๑. ถูกระทำอย่างหล່หลอม คือสังคมเป็นอย่างไรก็หล່หลอมให้คนเป็นอย่างนั้น เช่นสังคมมีค่านิยมบริโภค แต่ละคนเกิดมาอยู่ในสังคมนั้น ก็มีค่านิยมบริโภค อยากเสพไปตาม และ

๒. คนนั้นกลายเป็นทุนที่จะใช้สนองความต้องการหรือสนองจุดหมายของสังคมอีกด้วย

ตัวอย่างเช่นในระบบแข่งขัน ถ้าเอาคนมาใช้เป็นทุนเพื่อไปเสริมหรือรับใช้ระบบแข่งขัน คนก็ถูกระทำทั้งสองแบบ โดย หนึ่ง ถูกหล່หลอม สอง เอาไปเป็นกำลัง เป็นทุนในการสนองความต้องการของสังคมนั้น แล้วสังคมก็มาหล່หลอมมาบีบคนอีก แทนที่ว่าคุณสมบัติบางส่วนที่อยู่เหนือสังคม และเป็นผู้มาทำการเปลี่ยนแปลงให้แก่สังคม เราก็ไม่อยู่ในฐานะนั้น

พัฒนาคน จะวางเป้าหมายกันแคไหน?

ตามที่ภูคนั้น มนุษย์จะต้องมีคุณสมบัติบางอย่างเหนือสังคม หมายความว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคม และเป็นผู้นำสังคม ถ้าสังคมมีความผิดพลาดมนุษย์จะต้องแก้ไข แต่ขณะนี้กลายเป็นว่า มนุษย์ไม่ทันสังคม ไม่เป็นผู้นำสังคม แต่กลายเป็นผู้ถูกระทำ อย่างที่ว่า แทนที่จะเป็นผู้กระทำต่อสังคม ฉะนั้นเราจึงหลงใหลไปตามกระแสสังคมแล้วแต่จะเป็นอย่างไร บางทีเราก็เพลิดเพลिनและหลงยินดีในระบบที่เป็นอยู่ เช่นระบบแข่งขันหาผลประโยชน์

ยิ่งกว่านั้นเรายังถูกล่อด้วย หนึ่ง ถ้าเราประสบความสำเร็จ คือเราชนะเขา เราก็ยินดี เราก็ไปติด เราก็ไปชอบ เราก็ไปหลงกับ คำว่าสำเร็จ พอชนะเขาได้ เกิดผลสำเร็จก็ลำพองยินดี สอง ติดหลงในค่านิยมบริโภค มองความสำเร็จในความหมายว่ามีวัตถุมาก มีผลประโยชน์มาก ได้เสพมาก นั่นคือชัยชนะ นั่นคือความสำเร็จ ยินดีอยู่แค่นั้น นี่คือนิสัยที่กำลังเป็นปัญหา

เวลานี้คำว่า ความสำเร็จ ของมนุษย์จึงคับแคบ มีความหมายอยู่แค่ว่าความสำเร็จคือการได้ผลประโยชน์ด้วยการชนะการ แข่งขัน แต่ความสำเร็จที่แท้คือ ทำอย่างไรจะให้ชีวิตของเราดีงาม ทำอย่างไรให้เป็นชีวิตที่มีความสุข ทำอย่างไรจะให้สังคมร่มเย็น

เป็นสุข ทำอย่างไรโลกจะอยู่ได้ด้วย ดี ความสำเร็จขั้นนี้คนไม่คิดแล้ว

ความสำเร็จที่แท้คืออะไร? ความสำเร็จของมนุษย์ เวลานี้คิดกันแค่ว่าชัยชนะในการแข่งขัน ฉันได้ผลประโยชน์สมประสงค์ นี่คือความสำเร็จของมนุษย์จริงหรือ? ความสำเร็จแบบนี้ก็คือความสำเร็จในการเบียดเบียนกันในหมู่มนุษย์ ด้วยการแย่งชิงกันและทำลายกัน ความสำเร็จอยู่แค่นั้น

มนุษย์มองไม่ถึงว่า ความสำเร็จ คือการที่ชีวิตนี้บรรลुकความดีงาม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ สังคมนี้ร่มเย็น มีสันติสุข โลกนี้อยู่ในสภาพที่ดี สภาพแวดล้อมทุกอย่างเรียบร้อยน่ารื่นรมย์ นี่คือความสำเร็จที่แท้จริง

ถ้าเราใช้ภาวะนี้เป็นมาตรฐานวัด เราก็จะมองเห็นว่า โอ้โฮ! เราไม่ได้ทำอะไรสำเร็จเลยสักอย่าง สังคมร่มเย็นเป็นสุขใหม่ ก็ยังไม่สำเร็จ ชีวิตเราดีงามใหม่ มีความสุขดีใหม่ ก็ไม่สำเร็จ โลกนี้ธรรมชาติแวดล้อมดีใหม่ ก็ไม่สำเร็จ แต่ในหมู่มนุษย์เวลานี้ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครมองที่จุดหมายนี้ ไม่ได้ใช้เกณฑ์นี้วัดเลย เขามองความสำเร็จกันแค่การแข่งขันชนะแล้วได้ผลประโยชน์มา เอาทรัพย์และอำนาจเป็นตัวกำหนด เพราะฉะนั้น ความสำเร็จจึงหมายถึงความหายนะของมนุษย์นั่นเอง

ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ใช้วัด ไปไม่ถึง เพราะมีวิสัยทัศน์ที่มองสั้นๆ แคบๆ นี่ก็คือ ปัญญาที่มองไม่ถึง และ ตัดในทิวทัศน์ความเห็น ความเชื่อถือ ถูกค่านิยมของสังคมกำหนด คนที่ถูกหล่อหลอมด้วยระบบของสังคมก็มองได้แค่นี้ ไม่มีปัญญาที่จะ มองเหนือเลยขึ้นไป ให้เห็นว่าสังคมขณะนี้ มีภาวะที่เป็นปัญหา จะต้องแก้ไข เราจะแก้ได้อย่างไร แต่กลับไปยินดีเฟลิดเฟลินหลงมัว เมมา ฉะนั้นจึงต้องคิดกันว่า ทำอย่างไรจะพัฒนามนุษย์ให้ขึ้นเลย ขึ้นนี้ไปได้ นี่คือปัญหาในการพัฒนามนุษย์

เมื่อพูดว่าจะพัฒนามนุษย์ หลายคนมองแค่จะพัฒนามนุษย์ อย่างเป็นทรัพยากร คือทำอย่างไรจะให้ไปเป็นกำลังหรือเป็นทุนที่มีคุณภาพ เพื่อเอาไปสนองความต้องการของสังคมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เช่นที่ว่าเป็นแรงงาน จึงเป็นเพียงสนองความต้องการของสังคมให้ได้ผลตามระบบที่เป็นอยู่ คือระบบแข่งขันหรือหาผลประโยชน์ ซึ่งต้องการชนะในการแข่งขัน เราก็จึงมองคนที่มีคุณภาพ ในความหมายว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ ที่จะสนองความต้องการของระบบ แล้วเราก็บอกว่านี่คือการพัฒนาคน

ที่ถูกต่อนั้น เราควรพัฒนาคนในฐานะไหน เราควรพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นแรงงาน เป็นอุปกรณ์สนองความต้องการของสังคม ในระบบที่เป็นอยู่ หรือว่าควรจะพัฒนา

คนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ เป็นชีวิตที่ดี มีความสามารถแก้ปัญหาที่เป็นอยู่

เวลานี้คำว่า “พัฒนาคน” จึงคลุมเครือ แม้จะหันมาเน้นว่าต้องพัฒนาคน แต่ในวงการของนักวิชาการก็ยังหลงยังติดอยู่กับคำว่า “ทรัพยากรมนุษย์” พอบอกว่าพัฒนาคน ก็นึกว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือยังมองมนุษย์เป็นทุน เป็นแรงงาน เป็นเครื่องมือสนองความต้องการของสังคมตามเดิม ก็วนอยู่นั่นเอง ไม่หลุด

ฉะนั้นจึงถึงเวลาจะต้องทำความเข้าใจให้ชัดในเรื่องการพัฒนาคน ว่าจะต้องพัฒนาคนจนถึงขั้นเป็นผู้ขึ้นไปอยู่เหนือกระแสสังคมได้ การพัฒนานี้ขึ้นอยู่กับความเข้าใจ ว่าตัวเองเข้าใจคำนี้แค่ไหน มองแค่นี้ มีวิสัยทัศน์แค่ไหน มิฉะนั้นจะเป็นการพัฒนาคนเพียงเพื่อมาสนับสนุนระบบที่เป็นอยู่ มาเสริมแรงของระบบนี้ให้หนักเข้าไปอีก

เมื่อพูดถึงแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ ที่หันมาเน้นการพัฒนาคนนั้น เราเข้าใจกันว่า พัฒนาคอนนั้นอย่างไร ปรากฏว่ายังพูดกันมากถึงทรัพยากรมนุษย์ ถ้าเราเข้าใจแค่นี้ ก็ได้แค่สนองความต้องการของสังคมนี้เต็มที ก็เข้าสู่ระบบเก่า คือพัฒนาคนมาให้มีคุณภาพ ในกรอบความหมายทางเศรษฐกิจเป็นต้น เพื่อให้เป็นปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ เป็นแรงงานที่มีคุณภาพ จะได้ไปทำการแข่งขัน

๒๐

ให้ระบบนี้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง กลายเป็นร่วมกันทำลายหนัก
เข้าไปอีก

เป็นอันว่าคนมาติดกันอยู่ที่นี่ แม้แต่ถ้อยคำก็มองไม่ทะลุ
ตรงนี้แหละเราจึงต้องการความหมายอย่างที่ว่า พัฒนาคนให้มีสติ
ปัญญารู้เท่าทันสภาพปัญหาของโลกนี้ ว่าเหตุปัจจัยของมันเป็น
อย่างไร แล้วจะได้แก้ไข นำโลกให้หลุดไปจากระบบที่เป็นอยู่ นี่คือ
มนุษย์ที่เราต้องการ จะได้ประโยชน์อะไรถ้าได้แค่สนองความ
ต้องการของระบบที่เป็นอยู่

ประเทศพัฒนา ทั้งที่รู้ปัญหา ก็ไม่กล้าจะแก้

สังคมตะวันตกที่เรายอมรับเป็นผู้นำก็ติดต้นตรงนี้เหมือนกัน
เวลานี้เขารู้แล้วใช่ไหมว่าอารยธรรมของเขาพลาด ปัญหาสิ่งแวดล้อม
ล้นมถูกให้ความสำคัญว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของสังคมตะวันตก
อยู่ในความตระหนักรู้และห่วงกังวลของเขา แต่ที่จริงปัญหาชีวิตก็
หนัก ปัญหาสังคมก็หนักทั้งนั้น ตอนนี้น้ำมันประดังกันเต็มที แต่
ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นตัวตัดสินใจ

ปัญหาชีวิตจิตใจของคน ถึงจะร้ายแรงอย่างไรก็เอาเถอะ
โลกยังไม่พินาศก็อยู่กันไป สังคมจะเหลวแหลกอย่างไรก็อยู่กันไป
แต่ถ้าโลกนี้พินาศคนจะอยู่ไม่ได้ ก็เลยเอาปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นตัว
ตัดสินใจว่าการพัฒนาที่ทำกันมานี้ผิดแน่ๆ

เมื่อการพัฒนาที่ผ่านมานั้นผิด อารยธรรมที่ผ่านมานี้ก็ผิด แต่เมื่อผิดก็ไม่ว่าจะออกไปทางไหนอย่างไร และถ้าออกก็กระทบกระเทือนสถานะของตนเอง ทั้งในทางทรัพย์สินและอำนาจ ทั้งผลประโยชน์ และความยิ่งใหญ่

มหาอำนาจจะยอมสละความยิ่งใหญ่ได้อย่างไร และความยิ่งใหญ่จะอยู่ได้อย่างไรถ้าไม่มีผลประโยชน์ และผลประโยชน์จะไปเอาจากไหน ในประเทศตัวเองยอมไม่พอ ก็ต้องไปเอาประเทศอื่นๆ เป็นแหล่งป้อนทรัพยากร และเมื่อเอาทรัพยากรมาผลิตแล้วก็ต้องให้ได้ผลประโยชน์มาก จะได้ผลประโยชน์นั้นจากไหน ก็ต้องให้มีผู้บริโภคมมาก ก็ต้องไปเร่งคนในประเทศที่ด้อยกว่าพวกนี้ให้มีค่านิยมบริโภคมมาก แก่บริโภคมมากฉันก็ได้ผลประโยชน์มาก มันก็พันกันอยู่อย่างนี้ แต่แท้ที่จริง ถึงจะหลายประเทศแต่ก็โลกใบเดียวกัน เพราะฉะนั้นจึงเป็นการมาร่วมกันทำลายโลก

ถ้ามองในแง่ของแต่ละประเทศก็คือฉันชนะหรือฉันจะแพ้ฉันแพ้ไม่ได้ ฉันต้องชนะ ในสภาพเช่นนี้ประเทศที่ไม่รู้ตัวก็กลายเป็นเหยื่อโดยสมบูรณ์ ไม่รู้ว่าที่ตัวกำลังทำอยู่นี้กว่าตัวเก่ง ตัวมีบริโภคมมากได้ใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอะไรนั้น ที่จริงก็เป็นเหยื่อเขาเท่านั้นเอง อันนี้ไม่รู้เลย แย่ที่สุด

สังคมไทยเราอยู่ในภาวะนี้หรือเปล่า แค่เกิดความตระหนักรู้ในระดับสังคมนี้ คนไทยก็ยังไม่ได้แล้ว ประเทศอื่นเขาต้องการ

ความยิ่งใหญ่ให้ได้ชัยชนะในการแข่งขันระหว่างประเทศ เขากำลังจะเล่นงานเรา เราก็ต้องรวมใจกันขึ้นมา สร้างเครื่องคุ้มกันตัวไม่ให้เขาเข้ามาครอบงำ แค่นี้ก็จะดีขึ้น แต่ก็ทำไม่ได้ เลยกลายเป็นว่าคนไทยแต่ละคนแต่ละกลุ่มก็แข่งกันเอง เป็นไปตามกระแสที่เขาสร้างหรือจัดสรรขึ้น จึงเป็นเหยื่อตกอยู่ใต้กระแสนี้เต็มที แล้วก็มาเล่นงานกันเอง โดยที่ตัวเองก็เป็นเครื่องมือของเขาที่จะมาเล่นงานกัน เรื่องนี้ไม่น่าภูมิใจเลยสำหรับคนไทยในปัจจุบัน

เมืองไทยนี้ดี อะไร ๆ ก็สบาย เลยกลายเป็นไม่ดี

สังคมไทยมีภูมิหลัง ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสีย คือภูมิหลังที่ทำให้จิตใจชอบความสะดวกสบาย และกลายเป็นคนอ่อนแอ

ข้อแรกคือ ในทางภูมิศาสตร์ ประเทศไทยมีธรรมชาติแวดล้อมอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ไม่ค่อยพบความลำบากยากแค้น เมื่อมีชีวิตสะดวกสบาย คนก็ติดในความสะดวกสบาย มีอะไรที่ทุกข์ลำบากเหนื่อยยากก็ไม่อยากสู้ เลี้ยงได้ก็เลี้ยง ที่นี้พอมีอะไรมาเสริมความสะดวกสบายเช่นเทคโนโลยีบริโภค ก็ชอบนักหนา

พร้อมกับความชอบความสะดวกสบายก็คือความอ่อนแอ มันมาด้วยกัน เมื่อคนชอบความสะดวกสบายก็ไม่อยากเจอสิ่งที่ยากลำบาก ไม่สู้ ถ้ายากถ้าเหนื่อยก็ไม่เอา หนี เลี้ยง แล้วก็ทุกข์ง่าย

เพราะเป็นคนที่เจอมาแต่ความสุข คนที่เจอแต่ความสุขนั้น เจอ ปัญหาแล้วทุกข์ง่าย นิดๆ หน่อยๆ ก็ทุกข์แล้ว ต่างจากคนที่เคย ลำบากมาจนชิน ซึ่งจะไม่ค่อยทุกข์อะไรง่ายๆ พุดสั้นๆ ว่า คนไทย นี้หนึ่ง ชอบความสะดวกสบาย สอง กลายเป็นคนอ่อนแอ

ขอพูดรวบรัดว่ามี ๔ ปัจจัยที่ทำให้คนไทยอ่อนแอ คือ

๑. สภาพแวดล้อมพื้นฐาน ที่ธรรมชาติเอื้อ ทำให้อยู่สบาย ในน้ำมีปลาในนามีข้าว

๒. เราอยู่สบายเรื่อยมา อยู่มาๆ วันดีคืนดีก็เจอฝรั่งสมัยใหม่ เมื่อร้อยกว่าปีนี่ พอฝรั่งเข้ามา ด้านหนึ่งของฝรั่งก็คือมีเทคโนโลยี ตีตามด้วยเทคโนโลยีที่มาเจอกับคนไทยเป็นเทคโนโลยีสำเร็จรูป ทำมาเสร็จ และเป็นประเภทบริโภค มาอำนวยความสะดวกสบาย คนไทยสบายอยู่แล้ว ก็เจอเข้ากับเทคโนโลยีในความหมายที่เสริม ความสะดวกสบายบำเรอความสุขหนักเข้าไปอีก

ขอให้สังเกตว่า ความหมายของเทคโนโลยีสำหรับคนไทย เป็นความหมายแบบบริโภค คือเป็นเครื่องบำรุงบำเรอความสุข คน ไทยจะมีความรู้สึกนี้ และคนไทยจะมองอุตสาหกรรมในความ หมายนี้ด้วย คือ มองว่าอุตสาหกรรมเป็นกระบวนการผลิตที่นำมา ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย บำรุงบำเรอความสุข

ความหมายนี้ต่างจากความหมายเดิมที่เกิดในสังคมฝรั่ง สำหรับสังคมฝรั่งนั้นเทคโนโลยีอันเดียวกับที่คนไทยมองนี้ มีความ

หมายสำหรับเขาคณะแบบ เพราะว่าเทคโนโลยีนั้นฝรั่งสร้างขึ้นมาด้วยมือเขาเอง ไม่ได้สำเร็จมาเป็นเทคโนโลยีปัจจุบันนี้ทันที แต่มันผ่านการพัฒนาด้วยความเพียรพยายามสร้างสรรค์มาตั้งสองร้อยกว่าปี ตั้งแต่เริ่มยุคอุตสาหกรรม เมื่อ ๒๕๐ ปีก่อนโน้น

เทคโนโลยีสมัยใหม่จะเกิดขึ้นมาและพัฒนาได้ต้องอาศัยอะไรบ้าง

(๑) อาศัยวิทยาศาสตร์ ฝรั่งต้องคิดค้นหาความรู้วิทยาศาสตร์ กว่าจะได้ความรู้มาก็เกิดสภาพจิตใจที่ฝังแน่นเป็นนิสัย ทำให้อยากรู้ ชอบทดลอง คิดเป็นเหตุเป็นผล เมื่อเขาพัฒนาวิทยาศาสตร์ขึ้นมากกว่าจะได้เทคโนโลยีอย่างปัจจุบันนี้ จิตใจก็พัฒนามาเป็นจิตใจแบบหนึ่ง ที่เกิดเป็นวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือเป็นวิถีชีวิตของคนที่มีความใฝ่รู้ คิดในทางเหตุผล และชอบทดลอง มันไม่ได้เกิดมาปุบปับเฉยๆ เทคโนโลยีเกิดมาจากประวัติที่เป็นภูมิหลังอันนี้ ซึ่งอาศัยวิทยาศาสตร์ที่พลอยสร้างสภาพจิตที่ใฝ่รู้ ชอบคิดเหตุผล

(๒) วิทยาศาสตร์อย่างเดียวไม่พอ จะเอาความรู้วิทยาศาสตร์มาสร้างเทคโนโลยีต้องผ่านโรงงานอุตสาหกรรม แล้วเทคโนโลยีกับอุตสาหกรรมก็เป็นปัจจัยแก่กัน พอลคิดเทคโนโลยีนี้ขึ้นได้ เทคโนโลยีก็มาเป็นเครื่องมือของอุตสาหกรรม ทำให้อุตสาหกรรม

กรรมสำเร็จ อุตสาหกรรมก็มาผลิตอุปกรณ์เทคโนโลยีขึ้นและ
พัฒนาต่อไปอีก เทคโนโลยีเจริญก็ช่วยอุตสาหกรรมให้ยิ่งเจริญ

ประวัติการสร้างสรรค์พัฒนาอุตสาหกรรม ก็คือประวัติแห่ง
ความขยันหมั่นเพียร จึงเรียกว่า industry แปลว่าอุตสาหกรรม คือ
ความขยันหมั่นเพียร อุตสาหกรรม แปลว่า ความขี้ดสู้ ขยัน

คนไทยทั่วๆ ไปไม่เคยคิดว่าอุตสาหกรรมแปลว่าอะไร แต่จะ
มองในแง่ว่า อุตสาหกรรม ก็คือเครื่องมือผลิตสิ่งเสพที่จะอำนวยความสะดวกสบาย
ที่แท้สำหรับฝรั่งอุตสาหกรรมมีความหมายว่า
ต้องขี้ดสู้ ต้องขยัน เขาจึงเรียกมันว่า industry

เป็นอันว่า เทคโนโลยีของฝรั่งที่เจริญมาได้ถึงขนาดนี้ ได้ผ่าน
ภูมิหลังแห่งการเพียรพยายามมาเป็นเวลาสองร้อยกว่าปี ได้ทั้ง
วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ที่ทำให้เกิดความใฝ่รู้ และได้วัฒนธรรมอุตสาหกรรม
ที่หล่อหลอมนิสัยผู้สั่งยาก ขยันหมั่นเพียร ฝรั่งจึงไม่ได้
เทคโนโลยีมาเปล่าๆ

นี่แหละ แค่ความหมายของเทคโนโลยีก็ผิดกันแล้ว ไทยไม่ได้
เพียรพยายามเลย อยู่ๆ พรวดเดียวมาเจอสิ่งบำรุงบำเรอความสุข
สำเร็จรูป ดังนั้นเทคโนโลยีในความหมายสำหรับคนไทยกับตะวันตก
จึงผิดกันมาก ฝรั่งขนาดมีภูมิหลังแข็งอย่างนี้ มาถึงตอนนี้สังคม
ของเขาผ่านพ้นอุตสาหกรรมกลายเป็นสังคมบริโภค เขายังร้องโอด
ครวญกันเองว่า คนของเขาเสื่อม เดียวนี้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยขยัน ไม่

๒๖

ผู้สั่งยาก ลำรวย หยิบโย่ง ไม่มีจริยธรรมในการทำงาน ทำให้
สังคมของเขากำลังจะเสื่อมลงในด้านคุณภาพ

ขนาดนักผลิตเองยังร้องทุกข์กันเลย แล้วของเราเป็นนัก
บริโภคเรื่อยมาจะไม่ยิ่งหนักกว่าหรือ ของเราไม่เคยผ่านเลย
ประวัติของการสร้างสรรค์ด้วยความเพียรพยายาม นี่สองแล้วนะ
ปัจจัยที่จะทำให้คนไทยอ่อนแอ และเอาแต่สะดวกสบาย

วัฒนธรรมน้ำใจ ทำให้อบอุ่นดี

วัฒนธรรมตัวใครตัวมัน ทำให้แข่งขันได้ดี

๓. คนไทยมีวัฒนธรรมน้ำใจ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มี
อะไรก็พึ่งพากันได้ อันนี้ในแง่ดีก็ดี ทำให้สังคมอยู่กันด้วยความอบ
อุ่นใจ มีความ สุขด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็น
จุดอ่อน คือทำให้คนจำนวนไม่น้อยคอยรอหวังความช่วยเหลือจาก
คนอื่น ไม่คิดหวังพึ่งตนเอง คือมีความหวังว่า ไม่เป็นไรนี่ ถ้าเรา
ขาดแคลน ถ้าเราลำบาก เราก็ไปพึ่งพาญาติผู้ใหญ่ได้ ไปหาผู้ใหญ่
ผู้โต ไปหาญาติมิตรเพื่อนฝูงได้ ไปขอความช่วยเหลือได้ ทำให้ขาด
แรงบีบคั้นที่จะทำให้ต้องดิ้นรนขวนขวาย เมื่อหวังพึ่งคนอื่นได้ถ้าไร
สติก็อ่อนแอ ได้แต่นอนงอมืองอเท้า วัฒนธรรมที่ดีนั้น ดี แต่ถ้าใช้
ไม่เป็นก็เสีย กลายเป็นเสริมความอ่อนแอ

ตรงข้ามกับสังคมตะวันตก เขามีวัฒนธรรมตัวใครตัวมัน ในสังคมที่ตัวใครตัวมัน หวังพึ่งกันไม่ได้ เมื่อคนรู้ว่าตนหวังพึ่งใครไม่ได้ เขาก็ต้องดิ้นรนขวนขวาย เพราะถ้าไม่ดิ้นเขาก็ตาย แรงบีบนี้ เป็นทุกข์ ทำให้จิตใจเครียด ไม่สบาย แต่มันทำให้คนเข้มแข็ง ต้องสู้ ต้องดิ้นรนขวนขวาย ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะตาย จะมัวรอใครไม่ได้ อย่าไปหวังพึ่งใคร มีแต่ต้องดิ้นรนเอาเองและแข่งกับคนอื่น ฉะนั้นจึงเป็นสังคมที่ดิ้นรนกระฉับกระเฉงตลอดเวลา และวิถีชีวิตแบบนี้ก็เข้ามาเสริมระบบแข่งขันอีกด้วย ระบบตัวใครตัวมันจึงทำให้คนเก่ง เข้มแข็ง มีลักษณะไม่ประมาท

ทุกอย่างมีทั้งแง่ดีและแง่เสียอยู่ในตัว สิ่งดีของเรานั้นถ้าเราประมาทก็เกิดผลเสียทันที สามแล้วนะ แต่ข้อที่สามนี้ที่เสียเป็นเพราะว่าคนไทยเราใช้วัฒนธรรมน้ำใจไม่พอดี เนื่องจากปฏิบัติตามหลักพรหมวิหารธรรมไม่ครบชุด เรื่องนี้ต้องพูดบ่อยๆ เพราะคนไทยไม่เข้าใจหลักพรหมวิหาร ๔ และก็ปฏิบัติไม่ถูก ตอนนี้ออเลยไปก่อน

มัวหวังพึ่ง ขอผล ก็ต้องอ่อนแอ

ล่อยไปเป็นเหยื่อในกระแส

๔. ในสภาพที่คนไทยชอบความสะดวกสบายและเลี่ยงปัญหา ไม่สู้สิ่งยาก ชักจะอ่อนแออยู่แล้ว ก็เกิดมีทางเลือกมาเสนอ

๒๘

แก่เราอีก กล่าวคือ กระแสความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยมี ๔ กระแสด้วยกัน

กระแสที่ ๑ คือพระพุทธรศาสนาที่สอนหลักการกระทำด้วยความเพียรพยายามโดยพึ่งตนเอง พุทธสันๆ ว่าต้องทำต้องพึ่งตนเองและหวังผลจากการกระทำ กับ

กระแสที่ ๒ คือลัทธิไสยศาสตร์ ความเชื่ออำนาจเร้นลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่มีเจ้าพ่อเจ้าแม่ มีเทวดาให้อ้อนวอน หมายความว่ามิอะไรอยากได้อะไร อยากพ้นเคราะห์พ้นภัย ก็ไปขอให้ท่านช่วยหวังพึ่งอำนาจภายนอกมาช่วยตัวเอง เรียกสันๆ ว่า ลัทธิรอผลดลบันดาล

คนไทยนั้นซ้กจะอ่อนแออยู่แล้ว เมื่อสังคมซับซ้อนขึ้น ต้องคิดมากและทำยาก เมื่อคนไม่ยากสู้ปัญหา ก็หวังพึ่งความช่วยเหลือ ตอนนีักระแสไสยศาสตร์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เฟื่องขึ้นมาเลย เพราะอะไร เพราะว่าพอเจอปัญหาอะไร อยากได้อะไร ไม่อยากทำด้วยแรงของตนเอง ไม่อยากสู้ปัญหา ไม่อยากคิด ก็ไปขอความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์อ้อนวอนเจ้าพ่อเจ้าแม่ให้ท่านทำให้

การขอผลดลบันดาลอะไรต่างๆ ก็คือการถ่ายโอนภาระใช้ใหม่ ตัวเองมีภาระจะต้องทำก็ถ่ายโอนภาระไปให้เทวดา ขอให้ท่านช่วยทำให้ ตัวเองไม่สู้ ไปอ้อนวอนท่านแล้วก็นอนรอผลที่ท่านจะทำให้ เป็นอันว่า ปัจจัยที่ ๔ มาซ้ำซ้ำให้อีก

ปัจจุบันนี้ครบชุดเลยสี่อย่าง สังคมไทยก็ยิ่งเอนเอียงไปทาง
อ่อนแอ คอยรอเสพความสะดวกสบาย

ถ้าคนไทยเป็นอย่างนี้ คือ

๑. ขาดความใฝ่รู้ (วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์)
๒. ไม่สู้สิ่งยาก (วัฒนธรรมอุตสาหกรรม)

ก็จะไม่เข้มแข็ง เพียงแค่จะเอาชนะในการแข่งขันระหว่าง
สังคมก็ยาก แต่จะต้องเป็นเหยื่อเขาแน่ เพราะตัวชอบสะดวก
สบาย ก็เป็นนักบริโภคทำเดียว เป็นนักผลิตไม่ได้ เพราะการที่จะ
ผลิตต้องเข้มแข็ง เมื่อไม่สู้ปัญหา ก็คอยรอแต่บริโภค คอยหาเสพ
จะดีบ้างก็เพราะถูกแรงบีบคั้นในการแข่งขันหาสิ่งเสพ แต่เป็นเพียง
ดินชั้นสอง คือดีเพราะพลังที่ต้องการเสพ ไม่ใช่ดีเพราะความ
เข้มแข็งในเนื้อแท้ของคุณภาพจิตใจที่จะเพียรผลิตเพียรสร้างสรรค์
คนที่ดีเพราะจำเป็นต้องหามาเสพนี้จะทุกข์มาก ส่วนคนที่
ดีนรชนขวายเพราะความหมั่นเพียรเข้มแข็งในตัวเป็นพื้นนิสัย ก็
เป็นเรื่องธรรมดา

คนที่ต้องดีเพราะแรงบีบของการที่มีความต้องการเสพสูง
แต่ไม่มีสิ่งจะเสพก็เลยดี อันนี้กลายเป็นการบีบบังคับ จึงทุกข์
หนักขึ้น เพราะหมายถึงสภาพจิตที่ไม่เต็มใจ ส่วนคนที่เข้มแข็งใน
ตัว การดีนรชนขวายก็เป็นเรื่องธรรมดาของเขา เพราะเป็นนิสัย
ใจคอที่จะสู้และเต็มใจทำ จึงไม่ทุกข์อะไรนัก จำไว้เลยว่าคนอ่อน

แอดชอบสบายนี้ไม่ต้องการจะสู้ ต้องการแต่จะเสพ แต่เพราะไม่มีจะ
 เสพก็เลยต้องดิ้นด้วยความจำใจ ในเมื่อจำใจ ก็ทุกข์

ฉะนั้น คนอ่อนแอชอบสบายจึงเสียทั้งในด้านสภาพจิตใจ
 ของคน ทั้งในแง่สังคมก็สู้เขาไม่ได้ กลายเป็นเหยื่อของเขา ปัญญา
 ก็ไม่พัฒนา และตัวเองก็ไปร่วมสมคบกับเขาโดยไม่รู้ตัว ใน
 กระบวนการทำลายโลกแห่งธรรมชาติแวดล้อม ด้วยการกินการ
 เสพบริโภค ที่หลงไปตามคำโฆษณาภายใต้ค่านิยมที่เขาชักจูง ถ้า
 เป็นอย่างนี้สังคมไทยจะเป็นสังคมที่อยู่ในภาวะที่พร้อมจะเป็น
 เหยื่อและขาดความเข้มแข็ง อ่อนแอ จะสู้เขาไม่ได้ จะพ่ายแพ้ใน
 การแข่งขัน และก็อย่างที่ว่าผลขั้นสุดท้ายก็คือ ร่วมทำลายธรรม
 ชาติแวดล้อมและโลกนี้

เรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งต้องแก้โดยตรงตามกระบวนการ
 ไม่ใช่เฉพาะว่าเป็นเรื่องของคนแต่ละคน และในการแก้ปัญหานี้ถ้าแก้ถูก
 จุดก็ง่าย คือพัฒนาคนให้ถูกต้อง เริ่มตั้งแต่

๑. ให้รู้ทันว่า พวกประเทศผู้ผลิตนี้มาไม่ไหน ถ้าจะ
 ครอบงำเราๆ ไม่ยอมให้ครอบงำจะทำอย่างไร

๒. รวมพลังสร้างจิตสำนึกทางสังคมให้เกิดขึ้น โดยมี
 จุดหมายใหญ่ของสังคมร่วมกัน และ

๓. คิดแก้ปัญหาให้แก่โลก คือคำนึงถึงอารยธรรมทั้ง
 หหมด

แล้วก็มาจัดสภาพชีวิตความเป็นอยู่ด้วยความรู้เข้าใจที่มีแนวคิดแห่งปัญญาเป็นฐานว่า ความหมายที่แท้จริงของชีวิตคืออะไร ชีวิตอยู่เพื่ออะไร สิ่งเหล่านี้ให้ความสุขที่แท้จริงหรือไม่ อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งก็ย้อนกลับไปตั้งแต่เรื่องคุณค่าของชีวิตมนุษย์ ซึ่งกำลังเป็นปัญหาหลักสุดสำหรับพวกประเทศที่พัฒนาแล้ว

ระวัง! ถ้าพัฒนาคนไม่ดี จะเปลืองพลังแก่เทคโนโลยี

ตอนนี้ถ้าเรามองสังคมเช่นอเมริกันก็อย่างที่ว่าแล้ว คือเขาอยู่ในภาวะที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก เพราะรู้ตัวว่าอารยธรรมของตนเอง โดยเฉพาะระบบสังคมที่ตัวเองได้สร้างสรรค์มา ซึ่งตัวเองได้เที่ยวแผ่อิทธิพลไปทั่วโลกนั้น คือระบบทำลายโลก เขาอยู่แต่ก็ปรับตัวแก้ไขไม่ได้ เพราะว่าความยิ่งใหญ่และผลประโยชน์ค้ำคออยู่ ฉะนั้นก็ต้องเดินต่อไปในวิถีนั้นทั้งๆ ที่รู้ว่ามันก็จะทำลายโลกนี้

หันมาดูตัวเอง เราจะอยู่อย่างเพียงเป็นเหยื่อที่สนองระบบที่เขาแผ่เข้ามาหรืออย่างไร คนไทยจะเอาแค่นั้นหรือ ถ้าพูดแรงๆ ก็ว่า ไทยเราจะอยู่อย่างคนโง่เขลาหรือไม่ เป็นเหยื่อแล้วยังไม่รู้ตัวอีก ให้ระบบที่เขาแผ่เข้ามานี้ครอบงำตัวเอง แล้วก็เหมือนกับหุ่นให้เขาเชิด แล้วใครได้ผลประโยชน์ เขาก็เอาผลประโยชน์ไป ฉะนั้นถ้ามีสติระลึกอยู่ว่า สิ่งที่เราทำกันนี้ ความหมายอย่างหนึ่งก็คือไปสนองความต้องการของเขา อย่างน้อยให้รู้ทันก็ยังดี แต่ที่เป็นอยู่

๓๒

ไม่รู้ทันเลย แคมยังภูมิใจเสียอีกด้วย จะเห็นได้ในค่านิยมอย่างนี้ว่า ถ้าใครเป็นลูกจ้างฝรั่งก็รู้สึกภูมิใจ ที่มีเจ้านายเป็นฝรั่ง ยังเป็นอย่างไร อยู่ใช่หรือไม่

ในแง่มุมมองของพุทธธรรมจะหาทางออกจากปัญหานี้ได้อย่างไร ตอบว่าก็ต้องพัฒนาคนให้ถูกต้อง อย่าพัฒนาแบบมาเป็น ทรัพย์สินากรเฉยๆ แต่ต้องพัฒนาคนให้เป็นผู้กระทำ ซึ่งมีปัญญาที่จะ มาแก้ไขปัญหาต่างๆ นำการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ สามารถแม้ กระทั่งจัดสรรปรับระบบสังคม และอะไรต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องของ มนุษย์ที่จะเป็นปัจจัยตัวกระทำ(ให้ดี) ไม่ใช่เป็นเพียงปัจจัยที่ถูก กระทำ

สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้น มนุษย์ต้องเป็นผู้จัดเป็นผู้รับ เป็นผู้แก้ไข สังคมนั้นมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เทคโนโลยีมนุษย์ก็เป็นผู้ สร้างขึ้น

มนุษย์เราสร้างเทคโนโลยีขึ้นมา แต่แล้วเรากลับไปตกอยู่ใต้ อำนาจของเทคโนโลยี แทนที่เราจะเป็นเจ้านายของเทคโนโลยี เทคโนโลยีก็เลยกลายเป็นตัวเสริมให้เกิดสภาพจิตแบบที่ว่ามาแล้ว คือมันมาบ้ำรุงบ้ำเราความสุขของเรา ต่อมาเราก็ลืมตัวแล้วก็เลย ไม่พัฒนาตัว เราเริ่มมีชีวิตที่พึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น แล้วก็เอาชีวิต และเอาความสุขของเราไปฝากไว้กับเทคโนโลยี ซึ่งจะทำให้เรามี ลักษณะที่ขึ้นหรือพึ่งพาต่อเทคโนโลยี ๒ อย่าง คือ

๑. การดำเนินชีวิตและกิจการงานต้องพึ่งเทคโนโลยี ถ้าขาดเทคโนโลยีแล้วทำไม่ได้ทำไม่เป็น คนยุคนี้ ถ้าล้มตัวไม่พัฒนาตนเอง ก็ไม่ได้ใช้ไม่ได้ฝึกอินทรีย์ของตน เพราะมีเทคโนโลยีมาทำแทนให้หมด เมื่อเทคโนโลยีทำแทนแล้วตัวเองก็เลยทำไม่เป็น ต่อมาถ้าขาดเทคโนโลยีก็อยู่ไม่ได้ ทำไม่ได้ ดำเนินชีวิตไม่ได้ เช่น สมัยก่อนคนต้องหุงข้าวเอง ก็ต้องหัดต้องฝึกให้หุงข้าวได้ พอมาถึงสมัยนี้มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า ถ้าเกิดไม่มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เด็กสมัยนี้หุงข้าวไม่ได้ หมดอสิรภาพ ต้องขึ้นกับเทคโนโลยี

คนแต่ก่อนนั้นต้องฝึกคิดในใจเพราะไม่มีเครื่องคิดเลข เวลาที่มีเครื่องคิดเลข เลยล้มฝึกอินทรีย์สมอง ไม่เคยคิดเอง พอขาดเครื่องคิดเลขเลยคิดไม่เป็น ฝรั่งเจอก่อน ฝรั่งบอกว่าไม่มีเครื่องคิดเลข ตายละ คิดไม่ออก

ต่อไปทำอะไรไม่เป็นเลยถ้าไม่มีเทคโนโลยี กลายเป็นพึ่งพาเทคโนโลยี ชีวิตขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี หมดอสิรภาพ ทั้งๆ ที่ว่าเทคโนโลยีนี้เราผลิตขึ้นมาเพื่อรับใช้มนุษย์ แต่ตอนนี้มันจะเป็นเจ้านาย

ฉะนั้นมนุษย์ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ด้วยความรู้ตระหนักว่า เราพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ในการทำงาน เราต้องเป็นใหญ่กว่ามัน อินทรีย์ของตัว

เองนั้นอย่าลืมฝึกไว้ให้เป็นอิสระอยู่เสมอ นี่แหละความทันในเรื่อง พัฒนามนุษย์อย่างหนึ่ง พัฒนาไม่ให้ตกเป็นทาสของเทคโนโลยี

๒. ความสุขฝากไว้และหวังจากเทคโนโลยี พอมีเทคโนโลยี มาบำรุงบำเรอความสุขมากขึ้นๆ ต่อมาความสุขของตัวเองก็ไปขึ้น อยู่กับเทคโนโลยี ถ้าไม่มีเทคโนโลยีแล้วทรมทรมอยู่ไม่ได้ ทั้งที่ว่า ชีวิตของตัวเองนั้นควรจะมีสุขได้ด้วยตัวเอง และเอาสิ่งเหล่านี้ มาเสริมความสุข แต่กลายเป็นว่าเอาความสุขไปฝากไว้กับสิ่ง เหล่านี้ ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้แล้วก็มีแต่ความทุกข์ จึงพูดบ่อยๆ ว่าคน สมัยนี้เป็นคนที่ยิ่งโตขึ้นยิ่งสุขยากทุกข์ง่าย คือ ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ ยาก เพราะเคยชินกับสิ่งบำรุงบำเรอ

ถ้ามีว้ออนแอ เอาแต่สุขสบาย

ก็ต้องเจอภาวะ “ทุกข์ง่าย สุขได้ยาก”

คนที่ได้รับการบำรุงบำเรอมาก จะอ่อนแอและทุกข์ได้ง่าย เพราะอะไร เพราะมีพรั่งพร้อมทุกอย่าง เมื่อพรั่งพร้อมทุกอย่าง ขาดอะไรไปนิด ไม่ได้อะไรอย่างใจหน้อย ก็ทุกข์ทันที

เดี๋ยวนี้ทุกข์ง่าย หมายความว่า การมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ นั้น ถ้าคนเกิดมาในสภาพอย่างนั้นมันก็จะ เป็นของธรรมดาสำหรับเขา คือ ความสะดวกสบายกลายเป็นสภาพ ปกติ ทีนี้ถ้าขาดอะไรนิดเดี๋ยวก็ทุกข์ทันที ไม่ได้อย่างใจนิดก็เป็น

ทุกข์ทันที ต้องทำอะไรเองนิตก็ทุกข์ทันที ต่างจากสมัยก่อนคนต้องทำอะไรต่ออะไรเองเขาก็เฉยๆ ไม่เห็นทุกข์อะไร สภาพที่เราว่าเขาลำบากแต่เขาเฉยๆ ฉะนั้นระดับชีวิตและดีกรีที่จะสุขจะทุกข์มันก็ต่างกันไป

ส่วนที่ว่าเป็นคนสุขยาก คือเป็นคนสุขได้ยาก เพราะมีบริบูรณ์เต็มไปหมดแล้ว เป็นปกติ ของและความสะดวกสบายที่มีอยู่แล้วก็ชินชาเฉยๆ ไม่รู้สึกมีความสุข ครั้นจะหาอะไรมาเพิ่มเพื่อทำให้สุข ก็ยาก

ข้อนี้ต่างจากคนที่อยู่ด้วยความลำบาก ซึ่งต้องดำเนินชีวิตแบบดิ้นรนขวบขวายมาก กลับเป็นคนสุขได้ง่าย สุขได้ง่ายอย่างไร เพราะว่ามีชินชาเป็นปกติกับความลำบาก เขาต้องทำอย่างนั้นเป็นธรรมดา พอได้อะไรมาชนิดหนึ่งก็มีความสุขเหลือเกิน หรือทำอะไรสำเร็จชนิดหน่อยก็สุข แต่สมัยนี้หันไปเจออะไรที่ต้องทำนิตก็ทุกข์ หันไปทำอะไรก็ทุกข์หมด ต่างจากคนสมัยก่อนที่เขาต้องทำอะไรๆ เอง จนเป็นธรรมดาแล้ว พอทำอะไรสะดวกขึ้นหน่อยก็สุขทันที จึงสุขง่าย

คนสมัยก่อนทุกข์ได้ยาก ก็อย่างที่ว่า คือมีสิ่งที่ต้องทำด้วยความยากลำบากอยู่เป็นเรื่องธรรมดา ก็ไม่ได้รู้สึกทุกข์ เมื่อเจอที่เบากว่านั้นก็ไปทุกข์อะไร

ฉะนั้นผลของอารยธรรมจึงตีกลับมาที่ตัวมนุษย์เอง เป็นเครื่องเตือนว่า มนุษย์ถ้าไม่มีสติ ไม่พัฒนาตัวเอง เทคโนโลยีและความเจริญต่างๆ ที่เกิดขึ้นจะไม่ใช่ประโยชน์เท่าไร แต่กลับทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับตัวเองมาก ลองนึกดูถึงเด็กที่เกิดในครอบครัวที่มั่งคั่งร่ำรวยอุดมสมบูรณ์ ถ้าไม่ฝึกให้ดีจะกลับเสียเปรียบ ไม่ใช่ได้เปรียบ จะเป็นคนอ่อนแอ เป็นคนทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก ใจเสาะเปราะบาง

เรามองสังคมปัจจุบันนี้ว่ามีความรุ่มร่ามขึ้น แต่ต้องระวัง แม้แต่สังคมฝรั่งทั้งที่มีฐานผู้ความยาก เป็นนักผลิตมา อย่างที่ว่า สร้างตัวด้วยวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ตั้ง ๒๕๐ ปี พอมาฝรั่งพร้อมตอนนี้ คนรุ่นใหม่ก็อ่อนแอลงอย่างรวดเร็ว ใจเสาะ เปราะบาง ฆ่าตัวตายง่าย จึงพูดบ่อยๆ ว่า ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก

เพราะฉะนั้น คนยุคที่ว่าพร้อมนี้ จึงฆ่าตัวตายกันมาก สังคมยิ่งเจริญยิ่งพัฒนายิ่งพร้อมมั่งคั่ง สถิติคนฆ่าตัวตายก็สูงขึ้นๆ ส่วนในสังคมที่ด้อยพัฒนา คนมีความทุกข์ยากและทุกข์ได้ยาก ไม่ค่อยฆ่าตัวตายหรอก ลองไปสำรวจดูสิ

เป็นอันว่า เมื่อสภาพจิตอ่อนแอก็ทุกข์ง่าย และสุขภาพจิตก็เสื่อมโทรมง่ายด้วย ปัญหาสังคมก็ยิ่งเกิดมาก แล้วตัวเองก็ยิ่งต้องการสิ่งปรนเปรอมาช่วย ก็เลยเป็นวงจรร้ายที่ทำลายมนุษย์

ยกตัวอย่าง สังคมอเมริกันที่ร่ำรวยพร้อมนั้น อยู่ติดกับประเทศเม็กซิโก ชายแดนติดกัน เม็กซิโกนั้นยากจนข้นแค้น ด้อยพัฒนาเสร็จแล้วเป็นอย่างไร สังคมอเมริกันมีสถิติฆ่าตัวตายสูงกว่าเม็กซิโก ประมาณ ๗.๔ เท่า มันกลับกัน ก็อย่างที่ว่า เพราะคนอเมริกันทุกชีได้ง่าย สุขได้ยาก

เทียบอเมริกากับเม็กซิโก บางทีอาจได้ถึงความไม่แม่นยำเกี่ยวกับวิธีเก็บตัวเลขสถิติ เพราะฉะนั้น เปรียบเทียบในประเทศอเมริกาด้วยกันเองดีกว่า

ในช่วงใกล้ๆ นี้ เมื่ออเมริกาเจริญมั่งคั่งมาก ผ่านพันยุคอุตสาหกรรม (คือยุคขยันขันแข็ง สร้างเนื้อสร้างตัว หนี้อยาก) เริ่มมาเป็นสังคมนักบริโภค ปรากฏว่าสถิติคนฆ่าตัวตายเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะสถิติฆ่าตัวตายมาเด่นที่คนหนุ่มสาววัย

ตัวเลขของสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติว่า ในช่วง ๓๐ ปีที่แล้วนี้ ซึ่งเป็นระยะที่อเมริกากำลังเปลี่ยนจากยุคสร้างตัวมาเป็นยุคเสพสุข เด็กวัยในช่วงอายุ ๑๕-๑๙ ปีของสหรัฐฯ ฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น ๓๐๐ เปอร์เซ็นต์ จนการฆ่าตัวตายกลายเป็นสาเหตุการตายอันดับ ๒ ของวัยอเมริกัน (สาเหตุอันดับ ๑ คือ อุบัติเหตุ; แต่บางสถิติว่าเป็นสาเหตุการตายอันดับ ๓ คือต่อจากฆ่ากันตาย)

ระวังให้ดี คนไทยก็จะเป็นอย่างนั้น โดยเฉพาะสังคมไทยเรา นี่ต้องมองว่า เป็นไปในทางที่จะทำให้แย่ทั้งนั้น เพราะมีเหตุปัจจัย

ดีๆ ที่จัดการไม่ดีอย่างที่ว่ามาแล้ว ทั้งสภาพธรรมชาติอุดมสมบูรณ์
 ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ทั้งเทคโนโลยีที่ไม่ต้องผลิตก็ได้มาใช้ กับ
 ทั้งวัฒนธรรมน้ำใจ การที่ถูกปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมนี้หล่อ
 หลอม ก็จะทำให้เป็นคนที่อ่อนแอ เห็นแก่ความสะดวกสบาย ชอบ
 ฟุ้งพารอให้คนอื่นทำให้ ชอบความง่าย ๆ เอาแต่สะดวกเข้าว่า ทำ
 ทำอะไรจะมักง่าย ไม่สู้สิ่งยาก หนีปัญหา เวลามีปัญหา ก็ไปหาเวทมนตร์ให้
 ช่วยแก้ไขให้แทน คือโอนภาระไปให้เวทมนตร์เสียหมด

คนจะพัฒนาได้ต้องสู้กับปัญหา ถ้าคนไม่สู้ปัญหาก็ไม่มี
 อะไรดีขึ้น เคยอยู่เท่าใดก็อยู่เท่านั้น พอเจอปัญหาถ้าคิดแก้ก็เริ่ม
 พัฒนาทันที คนเราพัฒนาปัญญาจากการแก้ปัญหา ปัญหากับ
 ปัญญาคู่กัน ปัญหาเป็นเวทีพัฒนาปัญญา ปัญหาคือแบบฝึกหัดที่
 ช่วยให้เราพัฒนา

รู้จักไทยเข้าใจฝรั่ง ทั้งในข้อด้อยข้อดี แล้วปรับให้เข้าที่สมดุล

ที่นี้ก็เลยพูดเรื่องวัฒนธรรมน้ำใจนิดหนึ่งว่า สังคมไทยนี้
 ปฏิบัติดีไปสุดข้างหนึ่ง สังคมไทยกับฝรั่งนั้น คล้ายกับเป็นตัว
 อย่างที่ให้เห็นสุดทางสองข้าง สังคมไทยมีวัฒนธรรมน้ำใจสูง ช่วย
 เหลือกันดี ส่วนสังคมฝรั่งคนไม่ค่อยช่วยกัน ไม่มีน้ำใจ ตัวใครตัว

มัน แก่ต้องดิ้นเอง ถ้าไม่ดิ้นก็มีหวัง ตาย ต่างก็มีข้อดีและข้อเสีย
ด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ของไทยข้อดีก็คือ คนไทยมีน้ำใจก็อยู่ด้วยกันอบอุ่น แต่ข้อ
เสียก็อย่างที่ว่าแล้ว คือทำให้บางคน หรือเยอะทีเดียวหวังพึ่งผู้อื่น
ไม่ดิ้นรน แล้วก็อ่อนแอ และอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคลมักจะเลยเถิด จนกระทั่งมองข้ามกฎเกณฑ์กติกา
หลักการ ความถูกต้องชอบธรรมไม่เอา จะช่วยกันทำเดี๋ยว ความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลเด่นเกินไปก็จะช่วยกันเรื่อย มีอะไรก็ต้อง
ช่วย เออ เป็นพวกเรา เป็นน้องเรา ความถูกต้องกฎเกณฑ์กติกาไม่
เอาแล้ว มองข้าม เสียความเป็นธรรม หลักการ ความถูกต้องชอบ
ธรรม และกติกาสังคมก็ไม่อยู่ เสียหมด ทำท่าจะกลายเป็นว่าไม่มี
มาตรฐานในสังคมไทย เพราะเลือกปฏิบัติไปตามความสัมพันธ์
ของคน

ส่วนในสังคมฝรั่งนั้นตรงข้าม ที่ว่าตัวใครตัวมัน ก็คือเอากฎ
เกณฑ์กติกาหลักการเป็นใหญ่ เอากฎหมายเป็นมาตรฐาน คุณจะ
ทำอะไรก็ทำไปถือว่าเป็นเรื่องของคุณ แต่อย่าผิดกฎนะ ถ้าผิดกฎ
จะถูกจัดการทันทีเลยนะ ตัวใครตัวมันแต่เอากติกาเป็นใหญ่
สภาพอย่างนั้นนอกจากจะทำให้คนเข้มแข็งแล้ว หลักการ ความถูก
ต้อง ความเป็นธรรมก็คงอยู่ได้ เอากฎหมายเข้าว่า นี่คือกฎเกณฑ์
กติกาเป็นใหญ่ ดังที่เขาภูมิใจว่าเป็น the rule of law ก็เป็นสังคมที่

ถือหลักการและรักษาความชอบธรรมไว้ได้ แต่ชีวิตแห้งแล้ง เครียด
แต่ละคนต้องดิ้นเหวี่ยงเกิน จิตใจเหงา ว้าเหว่ กอดตันมาก ก็เสียอีก
ตกลงว่าเสียดูแลทั้งคู่

พระพุทธเจ้าตรัสหลักพรหมวิหาร ก็เพื่อรักษาคุณภาพของ
สังคมนี้ไว้ แต่คนไทยไม่ได้ปฏิบัติ คนไทยรู้ว่าพรหมวิหารมี ๔
ข้อคือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แต่คนไทยเราจับเอามา ๒
ข้อ คือ เมตตา กรุณา เราได้ยินบ่อย จนพูดควบกัน ▶ เมตตา กรุณา

ส่วนข้อ ๓ มุทิตา นานๆ จะพูดสักที แทบไม่มีพูดถึง และไม่
ค่อยเข้าใจเท่าไร

ยิ่งข้อ ๔ คือ อุเบกขา ไม่รู้เรื่องเลย ไซ้ใหม่ ใหม่ๆ ที่ธรรมต้อง
ครบชุด ถ้าไม่ครบชุดแล้วเกิดผลร้ายได้ แม้แต่สิ่งที่ดี ถ้าปฏิบัติผิดก็
จะต้องเกิดผลร้าย อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา เหมือนอย่างเมื่อกี้ที่ว่า
ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว นั่นดี แต่กลายเป็นทำให้เกิดความอ่อนแอ
ไป

เราเอาเมตตา กรุณา มาเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคลที่ช่วยเหลือกัน สังคมไทยนี้เดินไปด้วยเมตตา กรุณา เมตตา
ทำให้มีน้ำใจช่วยกันในแง่ของการอยู่ร่วมกันด้วยดี เป็นมิตร กรุณา
ก็สงสารช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ แต่ข้อสาม มุทิตา ไม่ค่อยคิดถึง จึงไม่
ค่อยส่งเสริมคนดี คนทำอะไรถูกต้องดีงาม ไม่ค่อยเอาใจใส่ แสดง

ว่ามูทิตาไม่ค่อยขึ้นมาสู่ความคิด แต่ข้อสี่ไม่รู้เรื่องเลยและเข้าใจผิด
ด้วย ลองมาดูความหมาย

๑. เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มืดตา แสดงไมตรีหวังดี
อยากให้เขา เป็นสุข

๒. เขาตกทุกข์ได้เดือดร้อน เราก็มีกรุณา คิดช่วยเหลือ
ปลดเปลื้องทุกข์ของเขา

๓. เขาประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง เราก็มูทิตา
พลอยยินดี ส่งเสริมสนับสนุน

ท่านให้ไว้ ๓ ข้อสำหรับ ๓ สถานการณ์เกี่ยวกับความ
สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ครบ คือปกติ ตกต่ำ ขึ้นสูง นี่คือหลักของ
พรหมวิหารสามข้อแรก ใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ดู
เหมือนจะครบแล้ว

แต่มนุษย์ไม่ได้อยู่เฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเอง สิ่งที่เราจะรับ
โลกมนุษย์หรือคำขู่สังคมมนุษย์ไว้ก็คือ ธรรม ได้แก่หลักการของ
กฎธรรมชาติ ความเป็นไปตามหลักเหตุปัจจัยที่แน่นอน อันนี้
สำคัญมาก มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ได้อย่างไร ถ้า
ไม่นำพาความจริงของกฎธรรมชาติ ปฏิบัติผิดต่อหลักการแห่ง
ธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ สังคมมนุษย์ก็จะพินาศ อยู่ไม่ได้
เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสแสดงข้อ ๔ ไว้ ว่าเธอจะสัมพันธ์
กันดีระหว่างบุคคลด้วยเมตตา กรุณา มูทิตาอย่างไร ก็อย่าให้เสีย

ธรรม ถ้าเธอละเมิดธรรม ทำธรรมให้เสียหาย สังคมนี้จะอยู่ไม่ได้เลย เพราะว่าธรรมนี้รองรับสังคมทั้งหมด จึงใหญ่กว่าความสัมพันธ์กับคนด้วยกัน เพราะฉะนั้นก็ให้ข้อ ๔ มาคุมไว้

คนไทยจะต้องมีปัญญา รู้จักอุเบกขาให้เป็น

สถานการณ์สำหรับข้อ ๔ ก็คือ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือระหว่างมนุษย์ในสามข้อแรกไปกระทบธรรม คือไปกระทบหลักการแห่งความถูกต้องชอบธรรม กฎเกณฑ์กติกา ไม่ว่าจะ เป็นหลักการที่เป็นธรรมชาติก็ตาม หลักการที่มนุษย์เอามาบัญญัติในสังคม เช่น เป็นกฎหมายหรือกติกาสังคมก็ตาม หลักการที่เรียกว่าธรรมเหล่านี้ ทั้งสองระดับ ทั้งระดับธรรมชาติ และระดับสังคม ถ้าหากว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปกระทบเสียต่อธรรม คุณจะต้องหยุด เมตตาออกไปไม่ได้ กรุณาออกไปไม่ได้ มุทิตาออกไปไม่ได้ ไปชวนชวายเป็นไม่ได้ ท่านว่าต้องหยุดชวนชวายเป็นการหยุดชวนชวายนี้นี้เรียกว่า “เฉย” นี้คือ อุเบกขา

อุเบกขา ก็คือหยุดการชวนชวายที่จะไปช่วยคนนั้น เพื่ออะไร เพื่อไม่ก้าวก่ายแทรกแซงกฎแห่งธรรม ทั้งกฎธรรมชาติและกฎหมาย ต้องหยุด ไม่แทรกแซงเพื่ออะไร เพื่อให้กฎธรรมชาติและกฎหมายนั้นแสดงผลออกมา ถ้ามนุษย์เข้าไปขัดขวางกฎแห่งธรรม สังคมก็เรรวนหมด จึงต้องให้ธรรมเข้ามาจัดการ หมายความว่า

กติกากฎเกณฑ์ หลักการ ความถูกต้องชอบธรรมเป็นอย่างไร ก็ปฏิบัติไปตามนั้น นี่คือข้อ ๔ ที่เรียกว่า อุเบกขา

อุเบกขา ก็คือว่า ต่อไปนี้ฉันไม่เอากับคุณแล้วนะ ฉันไม่ชวนชวายเป็นเพื่อนแล้ว ฉันหยุดเฉย เพื่ออะไร เพื่อให้มีการปฏิบัติตามกฎแห่งธรรม คือเพื่อรักษาธรรมนั่นเอง เฉยต่อคน แต่ให้ธรรมเข้ามาจัดการ ใครมีหน้าที่อะไรก็ทำไปตามนั้น คุณเป็นผู้พิพากษา คุณเป็นตำรวจ คุณเป็นอะไร ทำไปตามนั้น คือตามความถูกต้องชอบธรรม ฉันไม่แทรกแซงกระบวนการของธรรม อุเบกขาคืออันนี้

น่าเสียดาย คนไทยไม่รู้จักเลยอุเบกขา ซึ่งเป็นตัวรักษาธรรมที่รองรับสังคมมนุษย์ ด้วยการหยุดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ เพราะถึงตอนนั้น ถ้าเราไม่หยุดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ เราก็ต้องเสียธรรม ฉะนั้น อุเบกขาคือสำคัญที่สุด สำคัญยิ่งกว่าเมตตา กรุณา มุทิตาเสียอีก เพราะรักษาตัวธรรมไว้

สามข้อแรกรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างมนุษย์ แต่ข้อที่สี่รักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรม ซึ่งก็คือรักษาสถานของสังคมไว้ ฉะนั้น ถ้ามนุษย์อยู่ในหลักการสี่ข้อนี้ ก็จะมีคุณภาพให้สังคมอยู่ในความพอดี ยามอยู่ดีไม่มีอะไรผิดก็ช่วยกันอย่างดีมีน้ำใจ แต่คุณต้องรับผิดชอบต่อความจริง คือ ต่อ

ธรรม ต่อกฎเกณฑ์กติกา ไม่ให้หลักการเสีย ถ้าเสียเมื่อไรก็หยุด ไม่เอาด้วย ว่าไปตามกฎแห่งธรรม

สามข้อแรกใช้ความรู้สึกมาก เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นเรื่องของความรู้สึก ไม่ต้องการปัญญามากนัก ปัญญาใช้บ้างนิดหน่อย แต่ข้อที่สี่เห็น ได้ว่าปัญญาเป็นใหญ่ เพราะเราจะปฏิบัติข้อสี่ได้เรา ต้องรู้ว่าอะไรเป็นความจริงถูกต้องดีงาม ธรรมเป็นอย่างไร กฎ กติกาว่าอย่างไร

ข้อหนึ่ง สอง สามนั้นทำตามสถานการณ์ด้วยความรู้สึกที่ดีงาม ถ้าเขาอยู่ดีก็มีไมตรี เขาทุกข์ก็ช่วย เขาสำเร็จก็ส่งเสริม แค่ใช้ความรู้สึกก็ไปได้ แต่ข้อสี่ต้องใช้ปัญญา

ต้องมีปัญญาเลิศ จึงรู้จักความประเสริฐของอุเบกขา

อุเบกขานี้เหนือความรู้สึกไปสู่ระดับความรู้ สามข้อแรกอยู่ในระดับความรู้สึก แต่ข้อสี่เป็นระดับความรู้ คือปัญญา และปัญญานี้จะมาปรับความรู้สึกให้พอดีด้วย ถ้าไม่มีปัญญาความรู้ เราก็กระวนกระวายร้อนใจว่า เขาทุกข์ ทำไมเราไม่ช่วย แต่พอปัญญามานับปรับความรู้สึกว่าเรามีเหตุผลจึงต้องหยุด ปัญญาปรับความรู้สึกให้พอดี ฉะนั้นจิตที่เป็นอุเบกขาที่ประกอบด้วยปัญญาจึงเรียบสงบ เพราะอยู่กับธรรม อยู่กับความจริง เป็นจิตที่

เข้าถึงความจริง ด้วยเหตุนี้จิตอุเบกขาท่านจึงว่าเป็นจิตที่ประเสริฐ เพราะมันอยู่ตัวลงตัว สงบ เรียบ อยู่กับความรู้

อุเบกขาที่เราเอามาใช้กันในหมู่คนไทยนั้นต้องระวัง ถ้าเฉยเรื่อยเปื่อย ทางพระเรียกว่า “เฉยโง่” เป็นอกุศล คือ อัญญาอุเบกขา หมายถึงเฉยไม่รู้เรื่อง เฉยไม่เอาเรื่อง เฉยไม่ได้เรื่อง แต่เฉยของธรรม คือเฉยด้วยปัญญา เพราะรู้แล้วก็วางตัวพอดี

เหมือนกับว่า เมื่อมีสถานการณ์ที่เริ่มต้นเกิดขึ้น จะมีคน ๓ พวก

๑. คนที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย จึงเฉย

๒. คนที่รู้ครึ่งไม่รู้ครึ่ง อาจจะตื่นเต้นโวยวาย ลูกขึ้นมา กระโดดโลดเต้น แต่แก้ไขปัญหาไม่ค่อยได้ บางที่ตื่นเต้นโวยวายไป ยิ่งทำให้เรื่องลุกลามใหญ่โต

๓. คนที่รู้เข้าใจหมด มองเห็นว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นอย่างไร เหตุปัจจัยเป็นอย่างไร มันจะเป็นไปอย่างไร จะแก้ไขที่จุดไหน ถึงจุดไหนจะต้องทำอะไร พวกนี้เฉยเหมือนกัน แต่เฉยพร้อมรอจังหวะ เมื่อถึงจุดนั้นต้องทำอันนั้น จุดนั้นต้องทำอันนั้น เขาเฉยแต่พร้อมที่จะทำไปตามลำดับ พวกนี้แก้ปัญหาได้

ความนิ่งเฉยด้วยรู้นี้แหละ เรียกว่าอุเบกขา

อุเบกขานี้เป็นธรรมสูงสุดในทางจริยธรรม สภาพจิตปกติ
ของพระอรหันต์คืออุเบกขา เพราะอยู่ด้วยจิตที่ลงตัวพอดีด้วย
ปัญญา มีอุปมาอย่างหนึ่งคือเรื่องสารถีขับริด

สมัยก่อนนี้คนขับริดม้า เอาม้าผูกเข้ากับรถแล้วม้าก็พารถไป
สารถีที่เขี้ยวชาญขับริดม้า ก่อนที่รถจะวิ่งเข้าที่แกก็ต้องชักบังเหียน
บ้าง ใช้แฉับ้าง เพื่อให้ม้าพารถเข้าสู่ทาง แล้วก็ปรับความเร็วให้พอ
ดี พอม้าวิ่งเข้าทางดีและได้ความเร็วพอดีตามที่ต้องการแล้ว สารถี
ผู้เขี้ยวชาญนั้นจะอยู่พร้อมด้วยความตระหนักรู้ แกนึ่งสบายเลย
สงบนิ่ง แต่จิตนั้นอยู่ด้วยความรู้ ไรต่อกรที่จะรับรู้และความคิดที่
จะแก้ไขไม่ว่าจะมีอะไรผิดพลาด เมื่อทุกอย่างลงตัวเข้าที่พอดีแล้ว
เขานิ่งสงบ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหา ต่างจากคนที่ไม่ชำนาญ ซึ่ง
ตื่นเต้น หวาด ไม่แน่ใจว่าจะเอาอย่างไรจะทำอย่างไร จิตไม่สบาย
ไม่นิ่ง ไม่สงบ ไม่ลงตัว

มนุษย์ที่ยังไม่รู้เท่าทันจัดเจนโลก ไม่รู้ความจริงของชีวิต ก็
เหมือนกับสารถีที่ยังไม่เจนจบ ส่วนพระอรหันต์นั้นเหมือนกับสารถี
ที่เจนจบ ท่านรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง จนวางจิตพอดีลง
ตัวหมด ต่างจากมนุษย์ปุถุชนที่ยังไม่รู้ว่าชีวิตนี้คืออะไร โลกนี้เป็น
อย่างไร อยากนั้น ยึดนี้ กังวลโน้น อยู่ด้วยความหวาดหวั่นพรันใจ
ตื่นเต้นไป จิตลงสู่อุเบกขาไม่ได้

อุเบกขานั้นไม่ต้องวางหรือกั้นมันถึงเอง เพราะมันเป็นสภาพจิตอัตโนมัติที่เกิดจากปัญญา โดยปัญญามาปรับสภาพจิต ฉะนั้นปัญญากับอุเบกขาจึงคู่กัน พอปัญญาถึงขั้นเป็นโพธิญาณ หยั่งรู้ความจริงของชีวิตและโลก เจนจบ รู้เท่าทันสังขาร จิตก็ลงตัว เรียกว่าวางพอดีกับชีวิตและโลก เป็นอุเบกขาด้วยปัญญานั้น นี่คือจิตพระอรหันต์ ฉะนั้นจึงเหมือนสารัตถ์ที่ว่าเจนจบ สภาพนี้ดีแค่ไหนก็ลองคิดดู

คนทั่วไปนี่ก็ไม้ออกว่าอุเบกขาดีอย่างไร นี่กว่าเฉย ๆ ไม่ได้เรื่องได้ราว อย่างนั้นเป็นเฉยใจ (อัญญาอุเบกขา)

ถ้ามองไม่ชัดเจน เห็นไม่ทั่วระบบ ก็จะพบแต่ความสับสน

ลองคิดดู ไม่ต้องเอาอุเบกขาต่อโลกและชีวิตขนาดพระอรหันต์ เอาแค่ปฏิบัติต่อกันในสังคม อุเบกขาในระดับพรหมวิหารไม่ต้องถึงพระอรหันต์หรอก อุเบกขาระดับนี้ก็คือระดับที่จะปฏิบัติต่อกันในสังคม ที่ว่าอุเบกขาคือสภาพจิตที่จะรักษารธรรมไว้ คือ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปกระทบเสียหายต่อธรรม ต้องเอาธรรมไว้

ถ้าสังคมไทยปฏิบัติพรหมวิหารครบทั้งสี่ สังคมไทยเราก็ไม่เสียดุล คือเราก็อยู่กันด้วยน้ำใจ ช่วยเหลือกัน แต่ไม่ไปละเมิดกฎ

เกณฑ์กติกาลักการแห่งความเป็นธรรม และให้คนรู้จักรับผิดชอบ
ตัวเอง มันก็ไม่เสีย

ทางฝ่ายสังคมฝรั่งก็เสียดุล เพราะไปเอาแต่อุเบกขาหนัก
อุเบกขาคือเอากฎเกณฑ์กติกาหรือกฎหมายเข้าว่า ฉันไม่รับรู้ด้วย
กับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล น้ำใจไม่มี ถ้าเธอปฏิบัติตามกฎใช้
ได้ แต่ถ้าเธอผิดกฎฉันเล่นงาน

สังคมฝรั่งเขาหนักไปทางอุเบกขา ส่วนสังคมไทยเราก็หนัก
มาทางเมตตากรุณา ก็เสียดุลด้วยกันทั้งคู่ ฉะนั้นสังคมฝรั่งจึง
เครียดแห้งแล้งมีความทุกข์ทางใจมาก ส่วนสังคมไทยคนก็ไม่ค่อย
คิดพึ่งตัวเอง อ่อนแอ แล้วก็เสียความเป็นธรรม รักษาหลักการไม่
อยู่

เมื่ออ่อนแอหวังพึ่งคนอื่น ก็ตกอยู่ในธรรมที่เป็นอกุศลข้อ
สำคัญคือความประมาท คนที่หวังพึ่งคนอื่น ไม่ดี้นรณชนชวาย ก็
เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท กลายเป็นสังคมที่มีความประมาท
สูง ก็เสียหลักการใหญ่อีก

พระพุทธศาสนาถือว่าหลักความไม่ประมาทนี้สำคัญยิ่ง คน
จะต้องมีความไม่ประมาท จะมัวนอนใจไม่ได้ การกล่อมใจด้วย
ความหวัง ไม่ว่าจะหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หวังพึ่งเทวดา หวังพึ่งผู้
ใหญ่ หรือหวังพึ่งใครก็ตาม เมื่อหวังพึ่งแล้วมัวกล่อมใจตัวเองอยู่ก็
เลยสบาย ไม่ดี้นรณชนชวาย ก็คือประมาท อยู่ด้วยความกล่อมใจ

ฉะนั้นสังคมไทยจึงพลาดมาก เพราะมีพรหมวิหารไม่ครบสี่ เมื่อไม่ครบก็จึงเอียง เสียดุล ตกเป็นประมาทไป ต้องแก้กันมากทั้งปัญหาชีวิตและปัญหาสังคม เพราะเราจับจุดไม่ถูก

นักสังคมวิทยาหลายคนบอกว่าสังคมไทยหนักในระบบอุปถัมภ์ ระบบอุปถัมภ์นั้นมาอย่างไร แล้วมันทำให้สังคมของเราเสียอย่างไร ก็ว่ากันไป แต่เราไม่ได้มองให้ครบระบบว่าระบบอุปถัมภ์นี้มันต้องมีดุลด้วย ดุลนี้คืออะไร ก็คืออุเบกขา อุเบกขามารักษาธรรมไว้ เขาไม่รู้อันนี้ ไม่เข้าใจ ดีไม่ดีก็ไปชื่นชมสังคมตะวันตกเสียอีก ไปสุดทาง เสียดุล บางคนก็ชอบไปเลยว่ามีแล้วสังคมไทยมีน้ำใจ ก็ได้แค่อย่างเดียว ก็เสียอีก ไม่รู้ว่าอย่างไรทำให้สังคมของเราเสีย และจะแก้ได้อย่างไร

จะรักษาสังคมไทย ให้ทั้งสุขใสและเข้มแข็ง ต้องไม่แบ่งแยกธรรมให้กระจัดกระจาย

ฉะนั้นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสมาเป็นชุด ๆ นี้สำคัญมาก ต้องตีให้แตก ต้องเห็นชัดว่าทำไมถึงต้องเท่านี้ข้อ

เวลาสอนจริยธรรม เอาแต่เมตตามาสอน เอาแต่กรุณามาสอน ก็ทำให้ระบบเสียหมด เพราะธรรมของท่านเป็นระบบ เป็นองค์รวม พรหมวิหาร ๔ ข้อต้องมาทั้งชุด ถ้าขาดองค์ประกอบก็ไม่เป็นพรหมวิหาร ไม่เป็นเศียรพระพรหม

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงทรงเรียกว่าพรหมวิหาร เพราะเป็น
ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม

ภูมิหลังมีว่า สังคมอินเดียนั้นเชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้าง
โลก แล้วต่อไปโลกพินาศ พระพรหมก็สร้างใหม่ มนุษย์ไม่ต้องคิด
อะไรก็อยู่กันไป

พระพุทธเจ้าตรัสว่า อย่าไปรบกวนพระพรหมที่เป็นเทพเจ้ามาสร
สร้างโลกเลย จะทำให้เราไม่รับผิชอบ แล้วพาลทำอะไรต่อมิอะไร
ให้โลกพินาศไป แล้วก็ขอให้พระพรหมมาสร้างใหม่ มันไม่เข้าเรื่อง
เราทุกคนต้องมาช่วยกันรับผิชอบสร้างโลกนี้ ทุกคนต้องเป็น
พรหม พระพุทธศาสนาจึงย้ายพระพรหมจากเทพเจ้ามาให้ทุกคน
เป็นพรหมด้วยการมีพรหมวิหาร ถ้าคุณปฏิบัติตามนี้คุณก็เป็น
พรหม

พรหมวิหารเป็นธรรมประจำใจของพรหม เป็นเครื่องอยู่ของ
พรหม เราเป็นพรหมด้วยการอยู่ในหลักสี่ประการนี้ เมื่อเราอยู่
อย่างนั้น เราก็เป็นผู้สร้างและผดุงโลก

หน้าที่ของพรหม คือสร้างและผดุงโลก เมื่อมนุษย์ปฏิบัติ
ตามหลักพรหมวิหาร ๔ มนุษย์ทุกคนก็จะเป็นผู้สร้างและผดุงโลก
เป็นพรหมด้วยกันทั้งหมด เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าไม่ให้อรพระ
พรหมเทพเจ้า แต่ให้มนุษย์ทุกคนเป็นพรหมเอง

จะเป็นพรหมอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติให้ครบระบบทั้งสี่ข้อนี้ คือ คนอื่นเขาเป็นปกติเราก็มีเมตตาไมตรี เขาทุกข์ยากเดือดร้อนตกต่ำ เราก็มีกรุณาช่วยเหลือเขา เขาประสบความสำเร็จทำถูกต้องดีงาม เราก็มีมุทิตาส่งเสริมเขา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็เป็นไปต่อกันด้วยดี

แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไม่เพียงพอ ต้องมีสิ่งทีรองรับสังคมอีกชั้นหนึ่ง สิ่งทีรองรับสังคมก็คือธรรม เราจึงต้องรักษาธรรมด้วย ฉะนั้นเมื่อมนุษย์สัมพันธ์กันไปในสามข้อแรก หากไปกระทบธรรมก็ต้องหยุด คือมีอุเบกขา ไม่เอาคน หนีไปเอาธรรม จึงจะเรียกว่าปฏิบัติได้ครบทั้งระบบ

ถ้ามนุษย์ปฏิบัติอย่างนี้ สังคมอยู่ได้แน่ ธรรมชุดนี้สำคัญมาก ต้องมองความหมายให้เข้าใจ มิเช่นนั้นพระพุทธเจ้าไม่ตรัสเป็นชุดหรอก ก็จะตรัสเป็นข้อๆ

ธรรมในพระพุทธศาสนาให้สังเกตว่าตรัสไว้เป็นชุดๆ มีหนึ่ง สอง สาม สี่ ต้องมาเป็นชุดๆ หรือเป็นระดับชั้น นี้แหละที่เรียกว่าระบบของศีลธรรม บวรณาการหรืออะไรแบบนี้ มีมานานแล้ว ถ้าปฏิบัติไม่ครบสี่ ไม่บวรณาการ ก็จะเสียดุล ที่เราพูดกันว่าต้องมีดุลยภาพ ต้องบวรณาการ ต้องเป็นองค์ธรรมนั้น อยู่ในนี้หมด เพราะว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ประดิษฐ์ธรรมขึ้นมาเอง แต่พระองค์เอามาจากความ เป็นจริงในธรรมชาติ ดังที่ตรัสว่า ตถาคตจะเกิดหรือไม่เกิด ความ

จริงมันก็มีอยู่ของมันตามธรรมดา ตถาคตค้นพบความจริงแล้วก็ นำมาเปิดเผย ชี้แจง แนะนำ อธิบาย ทำให้เข้าใจง่ายขึ้น ธรรมของ พระพุทธศาสนาจึงตั้งอยู่บนความจริงของธรรมชาติ

การสอนและปฏิบัติธรรมโดยเลือกเอาเฉพาะเป็นข้อๆ นั้นเองที่ทำให้ยุ่ง คนไทยก็เลยไปติดแนวคิดแยกส่วนแบบฝรั่ง ดังปรากฏการสอนจริยธรรมในหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ บางทีก็ มาคิดกันว่าเราจะเอาธรรมะข้อไหนมาสอนดี เวลาจัดหลักสูตรก็ ดึงเอาธรรมข้อนั้นข้อนี้มา ท่านจัดไว้เป็นหมวดๆ อยู่แล้ว แต่เราไป ดึงเอาเมตตามา กรุณา ก็ชอบเลยเอามาด้วย เอาเมตตา กรุณา มา แต่สองข้อที่เหลือไม่เอา สถิติสำคัญก็เอาสติมา แต่สัมปชัญญะไม่เอา มา ไปเที่ยวดึงโน้นมาชิ้นหนึ่ง นี่ชิ้นหนึ่ง มาเป็นจริยธรรมที่เรา เล่าเรียนกัน แล้วคิดดูซิมันจะไม่ยุ่งหรือ มันก็ไม่ครบระบบและ กระบวนของธรรม

ถ้าเรียนธรรมให้ดี เพียงแค่เรียนชุดเดียว ก็โยงไปหาเรื่องอื่น ได้หมด เพราะมันเป็นสิ่งที่อยู่ในระบบ มันสัมพันธ์กัน มันต้องโยง กัน ถ้าเราเข้าใจจริง พอเริ่มจากจุดเดี๋ยวนี้ก็จะโยงไปหาเรื่องอื่นๆ ได้ แจ่มแจ่มไปด้วยกันเพราะเป็นระบบความสัมพันธ์ แต่นี่ไปเที่ยว ดึงมาทีละอันทีละข้อ เลยสับสนหมด เราสร้างหลักสูตรจริยธรรม ในเมืองไทยโดยเรียนธรรมเป็นข้อๆ จึงต้องเรียกว่าจริยธรรมแบบ

รายการสินค้า เหมือนทำบัญชีรายการสินค้า ว่าหนึ่ง สอง สาม สี่ ฯลฯ

วิธีสำคัญก็คือ ต้องมองธรรมเป็นระบบ คือเป็นระบบความจริงของชีวิตและของโลกนี้ เป็นระบบองค์รวมที่องค์รวมทั้งหลายสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยส่งผลต่อกันดำเนินไป ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสอน

เอาสันโดษ+ไม่สันโดษ

เป็นบทพิสูจน์การสร้างสรรคสังคัมไทย

ถ้ามองความหมายของธรรมต้องดีให้ถึงความสัมพันธ์ อย่างน้อยให้รู้ว่าจุดหมายของแต่ละข้อๆ นั่นคืออะไร ดังเช่นสันโดษ เรามักไปติดกับความหมายว่าเป็นอะไร แต่ที่จริงนั้นก่อนจะเข้าใจความหมายของคำว่าสันโดษ ต้องรู้ว่า สันโดษเพื่ออะไร มิฉะนั้นความหมายของสันโดษก็จะไม่ชัด พอเราบอกได้ว่าเพื่อสิ่งนั้นบ้าง ก็มองเห็นความสัมพันธ์ในระบบทันที และความหมายก็ชัดขึ้นมา

ถ้าเราเห็นความสัมพันธ์ ความหมายของมันก็จะชัดขึ้นมาด้วย ตัวเพื่ออะไรนี่คือตัวความสัมพันธ์ ซึ่งทำให้เกิดระบบทันที พอมองเห็นระบบแล้วความหมายของแต่ละส่วนจะชัดขึ้น จะมองเห็นว่า แต่ละส่วนทำหน้าที่อะไร เพื่ออะไร ในระบบความสัมพันธ์นั้นทุกอย่างจะชัด เพราะเห็นมันไปสัมพันธ์กับอันโน้นอันนี้

สันโดษ นั้น หน้าทีของมันพูดอย่างกว้างที่สุดก็คือมาหนุน
กระบวนการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนา
สันโดษจะมาหนุนกระบวนการปฏิบัติไปสู่จุดหมายของพระพุทธ
ศาสนาอย่างไร ก็ต้องดูว่ามันสัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ ในระบบทั้ง
หมดของพระพุทธศาสนาอย่างไร ต้องตีให้แตก พอเห็นระบบ
ความสัมพันธ์ก็จะเห็นว่าสิ่งนั้นทำหน้าที่อย่างไร ความหมายจะมา
เอง

สันโดษนี้เป็นเรื่องใหญ่ ทำไมพระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่อง
สันโดษ แล้วทำไมตรัสสอนให้ไม่สันโดษด้วย วิริยะนั้นสอนคู่กันกับ
สันโดษ พร้อมกันนั้นก็ทรงสอนเรื่องไม่สันโดษด้วย ความไม่
สันโดษ เป็นหลักธรรมสูงกว่าสันโดษอีก

ขอต่อท้ายอีกหน่อย พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ที่เราตรัสรู้
เพราะไม่สันโดษ ทั้งในพระสูตรและพระอภิธรรมแสดงหลักความ
ไม่สันโดษนี้ไว้ มีสาระตามพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ที่เราตรัสรู้
บรรลุโพธิญาณนี้ ก็ได้ประจักษ์คุณค่าของธรรมสองประการคือ

๑. ความไม่สันโดษ ในกุศลธรรมทั้งหลาย
๒. ความไม่ระย่อในการบำเพ็ญเพียร

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพราะไม่สันโดษ เราก็ต้องมาตีให้แตกว่า
สันโดษก็ทรงสอนแล้ว ทำไมมาตรัสสอนเรื่องไม่สันโดษ จะตีกันวุ่น
ไหมที่จริง สองอย่างนี้อยู่ในระบบจะไม่ยุ่งกัน พระพุทธเจ้าไม่หยุด

แค่สันโดษเฉยๆ ต้องมีสันโดษในอะไร ก็สันโดษในสิ่งเสพ และไม่
สันโดษในอะไร ก็ไม่สันโดษในกุศลธรรม พอสันโดษในวัตถุสิ่งเสพ
ปั๊บ ก็มาหนุนความไม่สันโดษในกุศลธรรมทันที

เมื่อสันโดษในสิ่งเสพ เราก็มีความสุขได้ง่าย แต่แค่นั้นไม่ถูก
ทั้งหมด แค่นั้นยังไม่พอ อันนั้นดีแล้ว ได้ส่วนหนึ่ง แต่สันโดษที่ทำให้
ให้สุขได้ง่ายด้วยวัตถุนี้ มันทำให้เราไม่เสียเวลา แรงงาน และ
ความคิด ไปกับการหาสิ่งเสพ

คนที่ไม่สันโดษนี้ ความสุขอยู่กับสิ่งที่ยังไม่ได้ไม่มี และชีวิต
อยู่ที่การพยายามหาวัตถุสิ่งเสพเข้ามา เวลา แรงงาน ความคิด ไป
รวมอยู่ที่นั่นหมดเลย เวลาของชีวิตแต่ละวันๆ หมดไป

พอสันโดษปั๊บ ตัวเองสุขสบายได้ง่าย ก็สงวนเวลา แรงงาน
และความคิดที่จะต้องไปพยายามดิ้นรนหาสิ่งเสพนั้นไว้ แล้วก็เอา
เวลา แรงงาน และความคิดนี้ ไปทุ่มเทให้กับการสร้างเสริมกุศล
ธรรม เพื่อสร้างสรรคสิ่งดีงามด้วยความเพียรมีวิริยะ

ถ้าเป็นกุศลธรรมแล้วท่านไม่ให้สันโดษเลย ต้องไม่อิ่ม ต้อง
ไม่พอ ต้องทำยิ่งขึ้นไป เพื่อสร้างสรรคประโยชน์สุขและความดีงาม
โดยเอาเวลา แรงงาน และความคิด ที่ได้จากการสันโดษในวัตถุ
เสพนี้ ไปทุ่มให้แก่ความไม่สันโดษในการสร้างสรรคธรรม ก็ดีไป
เลย สองข้อนี้ สันโดษและไม่สันโดษคู่กันแล้ว รับกันหนุนกันไปเลย

๕๖

เพียงแค่ว่า ถ้าคนไทยรู้จักสันโดษในการเสพบริโภค และไม่
สันโดษในการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม สังคมไทยก็พร้อมจะเดินหน้า
ธรรมข้ออื่นก็เรียงหน้าเข้ามารับใช้ จะไม่ต้องเป็นเหยื่อใคร และไม่
นานเกินรอ ก็จะขึ้นเหนือไปนำเขา

พร้อมกันนั้น ด้วยการพัฒนาคนที่ถึงขั้นให้สามารถนำการ
เปลี่ยนแปลงแก่สังคม ก็จะแก้ปัญหของโลกได้ และนำมาซึ่ง
ความสำเร็จที่แท้จริงของมนุษย์ คือ ชีวิตที่ดีงาม โลกที่ร่มเย็น และ
สังคมที่มีสันติสุข

เรื่องธรรมที่โยงกันเป็นระบบ และหนุนกันเป็นกระบวนการนี้
พูดไว้เป็นตัวอย่างเท่านั้นก่อน